

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η Τοπική Ιστορία στην εκπαίδευση: Πρακτικές και αντιλήψεις εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λέσβου σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια:

Γασπαράτου Μαριετίνα

Επιβλέπων καθηγητής:

Εξερτζόγλου Χαρίλαος

Μυτιλήνη, Φεβρουάριος 2023

Στον Τάσο, τον Βασίλη και τον Χάρη!

Ευχαριστίες

Στα ατέλειωτα πνευματικά μου ταξίδια είχα πάντα πολύτιμους βοηθούς τον σύζυγό μου, τα παιδιά μου, τη μητέρα μου και την καλή μου φίλη Πένυ. Όλοι τους μου συμπαραστάθηκαν με πολύ γλυκό τρόπο, με εξαιρετικά μεγάλη κατανόηση και υπομονή. Τους αγαπώ και τους έχω διαρκώς στη σκέψη μου!

Ευχαριστώ θερμά και τους συναδέλφους μου, δασκάλες και δασκάλους, από τη Λέσβο, γιατί χωρίς την πολύτιμη συνεισφορά τους δε θα είχε ολοκληρωθεί αυτή η εργασία.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στους καθηγητές μου και τον επιβλέποντα καθηγητή της διπλωματικής εργασίας, κ. Εξεριτζόγλου Χαρίλαο, που σε όλη τη διάρκεια του μεταπτυχιακού προγράμματος με βοήθησαν απεριόριστα και με τις γνώσεις τους διεύρυναν και τους δικούς μου ορίζοντες σκέψης.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες.....	3
Περίληψη.....	5
Abstract.....	6
Εισαγωγή.....	7
Μέρος Α. Θεωρητικό Πλαίσιο	
1. Η Τοπική Ιστορία.....	8
1.1 Η Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό Σχολείο.....	9
1.2 Η διδακτική μεθοδολογία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.....	12
1.3 Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και δυσκολίες σε σχέση με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.....	14
1.4 Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διδακτικής της Ιστορίας.....	16
1.5 Σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας με τη Γενική Ιστορία.....	17
Μέρος Β. Έρευνα	
2. Σκοπός και μέθοδος της έρευνας.....	19
2.1 Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα.....	20
2.2 Μεθοδολογικό εργαλείο: Ημιδομημένη συνέντευξη.....	21
2.3 Ερευνητικές δυσχέρειες.....	22
2.4 Ερευνητικά ερωτήματα και οδηγός συνέντευξης.....	23
2.5 Παρουσίαση και ανάλυση ερευνητικών δεδομένων.....	26
2.6 Συζήτηση.....	55
2.7 Συμπεράσματα.....	62
Βιβλιογραφικές αναφορές.....	64

Περίληψη

Η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο αποτελεί προέκταση του μαθήματος της Ιστορίας. Σε όλα τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών παροτρύνονται οι εκπαιδευτικοί της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης να ασχοληθούν με στοιχεία Τοπικής Ιστορίας με πρωταρχικό στόχο οι μαθητές/τριες να γνωρίσουν την Ιστορία του τόπου τους και να τη συνδέσουν με τη Γενική Ιστορία.

Η ενασχόληση όμως με την Τοπική Ιστορία απομακρύνεται από την παραδοσιακή διδασκαλία του μαθήματος, απομπλέκεται από το σχολικό εγχειρίδιο και χρειάζεται ο/η εκπαιδευτικός να οργανώσει εξ ολοκλήρου το πλαίσιο. Η παρούσα εργασία ερευνά τις πρακτικές και τις αντιλήψεις δεκαέξι (16) εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λέσβου σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού επιλέχθηκε η ποιοτική μέθοδος έρευνας μέσω ημιδομημένων συνεντεύξεων.

Λέξεις κλειδιά: Τοπική Ιστορία, Δημοτικό Σχολείο, πρακτικές εκπαιδευτικών, αντιλήψεις εκπαιδευτικών.

Abstract

The study of Local History in Primary School is an extension of the History lesson. In all Analytical Curricula, Primary Education teachers are encouraged to deal with elements of Local History with the primary goal of students getting knowledge about their Local History and connecting it with General History.

However, dealing with Local History moves away from the traditional teaching of the course, it is disentangled from the school textbook and the teacher needs to completely organize the context. This paper investigates the practices and perceptions of sixteen (16) teachers of the Primary Education of Lesvos regarding the teaching of Local History in Primary School. To achieve this goal, was chosen the qualitative research method through semi-structured interviews.

Key words: Local History, Elementary School, teachers' practices, teachers' perceptions.

Εισαγωγή

«Πολλοί νομίζουν (το βλέπει κανείς διατυπωμένο ακόμη και σε Αναλυτικά Προγράμματα) ότι η τοπική Ιστορία είναι ένα πεδίο, μια γνωστική περιοχή, που τοποθετείται πλάι στη Γενική Ιστορία για να τη διευρύνει, λες και θα μπορούσε να λείπει, ως μη απόλυτα απαραίτητη. Αντίθετα, ισχύει το εξής: *Μάθημα της Ιστορίας χωρίς τοπική θεώρηση, χωρίς τοπική αναφορά, δεν υπάρχει και δεν είναι δυνατόν να νοηθεί*» (Βαϊνά, 1997:59).

Σε μια πρόσφατη έρευνα που διεξήχθη στο Δημοτικό Σχολείο μελετήθηκαν οι αντιλήψεις μαθητών/τριών και εκπαιδευτικών για την πλήξη που δημιουργείται κατά τη διδασκαλία της Ιστορίας. Επιβεβαιώθηκε λοιπόν ότι οι μαθητές/τριες θεωρούν την Ιστορία το πιο πληκτικό μάθημα. Ανάμεσα στα αίτια που διατυπώθηκαν από τους εκπαιδευτικούς ήταν και το ότι εξετάζονται γεγονότα ενός πολύ μακρινού παρελθόντος που τα παιδιά δυσκολεύονται να τα συσχετίσουν με το παρόν και έτσι τους δημιουργείται το αίσθημα ότι δε μαθαίνουν κάτι σημαντικό (Παραφέστα & Σμυρναίος, 2020).

Σε σχέση με αυτό, αν το ορατό μέρος της Ιστορίας που βρίσκεται παντού γύρω τους αξιοποιηθεί στην παιδαγωγική πράξη, μπορεί να συμβάλλει ουσιαστικά στο να γίνει το ιστορικό ταξίδι ένα πεδίο συγκερασμού όπου η νέα γνώση συναντά την έρευνα, την ανακάλυψη, τη δραματοποίηση, τον ενθουσιασμό. Η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας μπορεί να βοηθήσει τα παιδιά να ασχοληθούν με ευχάριστες δραστηριότητες που συνδέουν το παρελθόν με το παρόν, με την καθημερινότητά τους και τις βιωμένες τους εμπειρίες. Και όλα αυτά ιδανικό θα ήταν να μείνουν μακριά από την επιφανειακή προσέγγιση που επιβάλλει η πίεση του χρόνου για την ολοκλήρωση μιας τεράστιας διδακτικής ύλης στο μάθημα της Ιστορίας.

Κάπως έτσι γεννήθηκε η ιδέα αυτής της διπλωματικής εργασίας θέλοντας να ανακαλύψω, αν αυτοί οι προβληματισμοί ταλανίζουν κι άλλους εκπαιδευτικούς, αν εκείνοι το έχουν καταφέρει, αν μπορεί να υλοποιηθεί, ποιες είναι οι πρακτικές και οι αντιλήψεις τους για την ενασχόληση με την Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό Σχολείο.

Η εργασία που ακολουθεί χωρίζεται σε δύο μέρη:

- Μέρος Α. : Το Θεωρητικό Πλαίσιο
- Μέρος Β.: Έρευνα

Μέρος Α. Θεωρητικό Πλαίσιο

1. Η Τοπική Ιστορία

«Θα ορίζαμε την τοπική ιστορία ως την εξέταση της ανθρώπινης δράσης μέσα από τη διάσταση του χρόνου (από το τώρα στο πριν), μέσα από τη διάσταση του είδους της ανθρώπινης δράσης (από όλο το φάσμα του κοινωνικού γίνεσθαι) και μέσα από τη διάσταση του χώρου, ο οποίος πρέπει να προσδιοριστεί σαφώς με γεωπολιτικούς περιορισμούς επιπέδου κατώτερου από μια γενική χωρική μονάδα (από μια μικρή γειτονιά ως μια χώρα) (Ταμίσογλου, 2021:27). Ο ερευνητής είναι εκείνος που θα καθορίσει τη διάσταση του εκάστοτε χώρου με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα και τα ενδιαφέροντά του.

Η «σχολή» των Annals διέδωσε μια νέα επαναστατική ιστοριογραφική προσέγγιση όπου ο ιστορικός θέτει ερωτήματα και μελετά το παρελθόν με αφετηρία το παρόν. Η μελέτη γίνεται με τη σκευή του παρόντος, το ερευνητικό πεδίο διευρύνεται, η προσέγγιση είναι διαθεματική, και όλοι οι τομείς της κοινωνικής ζωής μπορούν να ερευνηθούν και να συνθέσουν Ιστορία τηρώντας, βέβαια, τις αρχές της ιστορικής έρευνας και επιστήμης. Από τη ματιά της Νέας Ιστορίας επαναπροσεγγίζεται η ανάγνωση των ιστορικών πηγών και αναδύεται η μετάβαση από «την ιστορία στις ιστορίες». Το ενδιαφέρον δε μονοπωλούν πλέον η πολιτική ιστορία, η περιγραφή πολέμων ή ανδραγαθημάτων μεγάλων προσωπικοτήτων (Βόγλη, 2015:178 - 195).

Στο νέο αυτό πλαίσιο όλοι οι τομείς της κοινωνικής ζωής μπορούσαν να ερευνηθούν γεγονός που έστρεψε το βλέμμα των ιστορικών στη μελέτη και των τοπικών κοινωνιών. Στον ελλαδικό χώρο από την περίοδο που προηγήθηκε της ίδρυσης του ελληνικού κράτους και το επόμενο χρονικό διάστημα της σταδιακής ανάπτυξης της ελληνικής ιστοριογραφίας η ενασχόληση με την Τοπική Ιστορία απασχολούσε κυρίως ερασιτέχνες ιστορικούς ερευνητές, λόγιους και

ιστοριοδίφες, που αδυνατούσαν να εφαρμόσουν τις αρχές της ιστορικής έρευνας και συχνά αναδείκνυαν τοπικιστικές ιδέες (Παληκίδης, 2010).

Στην Ελλάδα πολύ αργότερα, μετά τη δεκαετία του 1970, η άνοδος της Νέας Ιστορίας και η μεταπολίτευση ανανέωσαν τη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας με σύγχρονα ερευνητικά ερωτήματα που δεν πήγαζαν από τοπικιστικές αντιλήψεις και την προγονολατρία. Ενεπλάκησαν και ακαδημαϊκοί ιστορικοί με τη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας ερευνώντας διάφορους τομείς της κοινωνικής δράσης και κοινωνικές ομάδες που μέχρι τότε είχαν μείνει στο περιθώριο της ιστοριογραφίας (Ταμίσογλου, 2021:49-52).

1.1 Η Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό Σχολείο

Ευσύνοπτα θα γίνει αναφορά στη διαρκή παρουσία της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο ξεκινώντας από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Το 1909, με Βασιλικό Διάταγμα¹ παρέχονται οδηγίες για υπόμνηση στους μαθητές της δ', ε' και ζ' τάξεως γεγονότων της Τοπικής Ιστορίας κατά τις επετείους τους και επιτόπια επίσκεψη με αναλυτική εξιστόρηση. Παρόμοια το 1913, σε Βασιλικό Διάταγμα² αναφέρεται ότι εκτός από την προβλεπόμενη ύλη του αναλυτικού προγράμματος στις τάξεις Δ', Ε', και ΣΤ' διδάσκονται και τοπικά ιστορικά στοιχεία που σχετίζονται με την ύλη της κάθε τάξης.

¹ (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, 18 Ιουνίου 1909, τεύχος Α', αριθμός φύλλου 136)
Περί υπομνηστικής υπό των διδασκάλων αναπτύξεως κ.λπ. γεγονότων της Ελληνικής Ιστορίας προς τους μαθητάς της δ', ε' και ζ' τάξεως των δημοτικών σχολείων κατά τας επετείους των γεγονότων τούτων.
Ανακτήθηκε στις 07/01/2022 από:
<http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1909-136A&tab=01>

² (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, 1 Σεπτεμβρίου 1913, τεύχος Α', αριθμός φύλλου 174)
Περί ορισμού των μαθημάτων του δι' έκαστον τούτων προς διδασκαλίας αναγκαίου χρόνου, και περί της κατά τάξεις κατανομής της διδακτέας ύλης εις τα πλήρη δημοτικά σχολεία αρρένων και θηλέων.
Ανακτήθηκε στις 07/01/2022 από:
<http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1913-174A&tab=01>

Το 1957 με Βασιλικό Διάταγμα³ ορίζεται το αναλυτικό πρόγραμμα της ομάδας των πατριδογνωστικών μαθημάτων (Πατριδογνωσίας, Ιστορίας, Αγωγής του Πολίτου και Γεωγραφίας μετά στοιχείων Τουρισμού) και η σκοποθεσία τους. Σύμφωνα με το Διάταγμα το σχολείο όφειλε να φέρει σε επαφή τους μαθητές με την περιοχή διαβίωσής τους, ώστε να εκτιμήσουν και να αγαπήσουν τον τόπο και την πατρίδα τους. Δινόταν η δυνατότητα στους δασκάλους να συμπληρώσουν το πρόγραμμα μαθημάτων με ενότητες σχετικές με τις τοπικές συνθήκες, καθώς και να επισκεφθούν και να μελετήσουν με τους μαθητές τις συνοικίες του χωριού ή της πόλης και την ιστορία τους, μνημεία, ηρώα, μουσεία και τόπους ιστορικής σημασίας. Επιπρόσθετα, προβλεπόταν να ασχοληθούν και με την ιστορία του σχολείου τους (Ταμίσογλου, 2021:76 – 78).

Το 1969 με Βασιλικό Διάταγμα⁴ το μάθημα της Πατριδογνωσίας ονομάστηκε «Σπουδή του Περιβάλλοντος» διατηρώντας το ίδιο ύφος και χαρακτήρα. Το 1982 με Προεδρικό Διάταγμα⁵ απέκτησε τον τίτλο που διατηρεί μέχρι και σήμερα «Μελέτη Περιβάλλοντος». Προκειμένου να υλοποιηθούν οι σκοποί του νέου μαθήματος δόθηκαν οδηγίες κάθε διδακτική προσέγγιση να αξιοποιεί τα ατομικά ενδιαφέροντα των παιδιών, τις εμπειρίες, τις γνώσεις και την πραγματικότητα που βιώνουν και σταδιακά να γίνεται η μετάβαση από το άμεσο περιβάλλον τους στον ευρύτερο χώρο και στην ιστορική διάσταση, ώστε να επιτευχθούν κατά το δυνατόν συγκριτικές αξιολογήσεις. Ανάμεσα στα

³ (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, 30 Ιανουαρίου 1957, τεύχος Α΄, αριθμός φύλλου 14)

καθόριζε το ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα των πατριδογνωστικών μαθημάτων στο Δημοτικό Σχολείο για το σχολικό έτος 1957 – 1958.

Ανακτήθηκε στις 03/08/2022 από:

<http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/browse/item.html?code=20-00674&tab=01>

⁴ (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, 31 Οκτωβρίου 1969, τεύχος Α΄, αριθμός φύλλου 218)

καθόριζε το ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα των μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου.

Ανακτήθηκε στις 06/01/2023 από:

<http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1969-218A&tab=01>

⁵ (*Εφημερίς της Κυβερνήσεως*, 31 Αυγούστου 1982, τεύχος Α΄, αριθμός φύλλου 107)

καθόριζε το ωρολόγιο και αναλυτικό πρόγραμμα των τάξεων Α΄ και Β΄ του Δημοτικού Σχολείου.

Ανακτήθηκε στις 06/01/2023 από:

<http://e-library.iep.edu.gr/iep/collection/curricula/item.html?code=1982-107A&tab=01>

αντικείμενα προς μελέτη στην ενότητα: «Ο άνθρωπος, ο χρόνος, η εξέλιξη» γινόταν συγκεκριμένη αναφορά για το πώς μπορούν οι μαθητές/τριες να εισαχθούν στην έννοια των πολιτισμικών αλλαγών αξιοποιώντας ερεθίσματα από την κοινότητα (ιστορικά κατάλοιπα, ενδυμασίες, κατοικίες κ.ά.) αλλά και στην ενασχόληση με ιστορικά πρόσωπα, το ηρώο της κοινότητας και εισαγωγή στην ιστορία της κοινότητας. Στις ευκαιριακές ενότητες του μαθήματος δινόταν η δυνατότητα στον/στη δάσκαλο/α να εντάξει στη σχολική εργασία επίκαιρες δράσεις της κοινότητας και εορταστικές εκδηλώσεις (θρησκευτικές, πολιτιστικές, εθνικές κ.ά.), ώστε οι μαθητές όχι μόνο να γνωρίσουν πρόσωπα και γεγονότα αλλά και να φρονηματιστούν από τις θυσίες και τους αγώνες.

Σε όλα τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών του Δημοτικού Σχολείου τον 20^ο αιώνα γίνεται αναφορά σε θέματα Τοπικής Ιστορίας, αλλά η σύνδεση με την πατριδογνωστική εκπαίδευση της προσέδωσε φρονηματιστικό χαρακτήρα (Παληκίδης, 2010).

Με την έναρξη του 21^{ου} αιώνα, το 2003, στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών⁶ (Δ.Ε.Π.Π.Σ.) και στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (Α.Π.Σ) Δημοτικού καθιερώνεται η αξιοποίηση της Τοπικής Ιστορίας στη διδακτική πράξη. Στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου οι μαθητές και οι μαθήτριες δίνεται η δυνατότητα να έρθουν σε επαφή με κάποια στοιχεία Τοπικής Ιστορίας μέσα από το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος. Ενδεικτικά, στη Μελέτη Περιβάλλοντος της Α΄ τάξης προτείνεται να υλοποιηθεί ένα μικρό σχέδιο εργασίας σχετικά με τον τόπο και την ιστορία του.

Στις τρεις τελευταίες τάξεις του Δημοτικού (Δ΄, Ε΄ και ΣΤ΄) στο μάθημα της Ιστορίας προβλέπεται ότι ο χρόνος που μπορεί να αφιερωθεί για μελέτη της Τοπικής Ιστορίας είναι πέντε διδακτικές ώρες συνολικά σε κάθε τάξη. Προτείνεται τα θέματα της Τοπικής Ιστορίας να προσεγγίζονται μέσω διαθεματικών σχεδίων εργασίας με στόχο οι μαθητές/τριες να μελετήσουν την Ιστορία του τόπου τους, να τη συνδέσουν με τη Γενική Ιστορία, να ερευνήσουν ιστορικά θέματα προσιτά, να ευαισθητοποιηθούν για τους ιστορικούς χώρους

⁶ ΦΕΚ 303B/13-3-2003

της περιοχής τους και τις συνθήκες που διαμόρφωσαν τον τρόπο ζωής στον τόπο τους (Υ.ΠΑΙ.Θ – Δ.Ε.Π.Π.Σ. – Α.Π.Σ., χ.χ.).

Στο παρελθόν υπήρχε και το μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης που εξασφάλιζε ευελιξία στους εκπαιδευτικούς και το απαραίτητο χρονικό περιθώριο για να υλοποιήσουν διαθεματικά σχέδια εργασίας, όμως από το σχολικό έτος 2016-17⁷ οι ώρες της Ευέλικτης Ζώνης μειώθηκαν και για τις δύο τελευταίες τάξεις του Δημοτικού (Ε΄, ΣΤ΄) καταργήθηκαν. Κατά το σχολικό έτος 2021 – 2022⁸ η Ευέλικτη Ζώνη αντικαταστάθηκε από τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, τα οποία στη θεματική ενότητα «Φροντίζω το περιβάλλον» παρέχουν τη δυνατότητα για ενασχόληση με τις υποενότητες: «Οικολογία - Παγκόσμια και τοπική φυσική κληρονομιά» και «Παγκόσμια και τοπική πολιτιστική κληρονομιά».

Τέλος, εφαρμόζεται ήδη πιλοτικά νέο Πρόγραμμα Σπουδών⁹ στο μάθημα της Ιστορίας. Σε αυτό εκτός των άλλων αναφέρεται επιγραμματικά ότι θα περιλαμβάνεται ενασχόληση με θέματα Τοπικής Ιστορίας, ώστε οι μαθητές και οι μαθήτριες να εξοικειωθούν με την Ιστορία του τόπου τους, να αντιληφθούν τη σύνδεσή της με τη Γενική Ιστορία, να μπορέσουν να διαμορφώσουν ατομική, εθνική και συλλογική ιστορική ταυτότητα. Το Πρόγραμμα αυτό αναμένεται να εφαρμοσθεί σε όλα τα Δημοτικά Σχολεία της χώρας από το σχολικό έτος 2023 – 2024.

1.2 Η διδακτική μεθοδολογία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο

Ο/η εκπαιδευτικός που διδάσκει το μάθημα της Ιστορίας καλείται να ανιχνεύσει τις γνώσεις των μαθητών/τριών σε θέματα Τοπικής Ιστορίας και να προσπαθήσει μέσα από διάφορες, κυρίως βιωματικές δράσεις, να εμπλουτίσει το ήδη υπάρχον πολιτισμικό κεφάλαιο (Υ.ΠΑΙ.Θ & Ι.Ε.Π., χ.χ.). Στόχος είναι οι μαθητές/τριες να ιστορικοποιήσουν τον χώρο διαβίωσής τους. Στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών προτείνεται η διενέργεια επιτόπιων διδακτικών επισκέψεων σε σημεία ιστορικού ενδιαφέροντος. Οι επισκέψεις αυτές καλό θα είναι να αποτελούν μέρος ενός προγράμματος διδασκαλίας που σχεδιάζεται

⁷ ΦΕΚ 1324B/11-5-2016

⁸ ΦΕΚ 3567/B/4/8/2021

⁹ ΦΕΚ1367/B/23/3/2022

από τον/την εκπαιδευτικό και περιλαμβάνει διάφορες δραστηριότητες, ώστε ο/η μαθητής/τρια να αποκτήσει ενεργό ρόλο και να αισθάνεται σαν ερευνητής/τρια που ανακαλύπτει προοδευτικά την ιστορία του τόπου του. Λαμβάνοντας πάντα υπόψη την ηλικία των παιδιών και το επίπεδο κατανόησής τους και ανεξάρτητα από την παιγνιώδη μορφή δράσεων που επιβάλλεται συχνά από την ηλικία τους, θα πρέπει να μυσούνται βαθμιαία σε ορθές μεθόδους ιστορικής έρευνας και μελέτης που θα καλλιεργήσουν την ιστορική σκέψη και κατανόηση. Η διδακτική αξιοποίηση των πηγών είναι σημαντική προς αυτή την κατεύθυνση. «Θέλω να υπογραμμίσω μόνο ότι ως πηγές του ιστορικού παρελθόντος μπορεί να είναι τα πάντα: όχι μόνο τα απομνημονεύματα προσωπικοτήτων, τα επίσημα αρχεία και τα «πολύτιμα» υλικά αντικείμενα που φυλάσσονται στα μουσεία αλλά και «ταπεινά» κατάλοιπα της οικογένειάς και της κοινότητάς μας: η επιστολή του παππού από το πολεμικό μέτωπο, ένα μαθητικό λεύκωμα της γιαγιάς, τα σχολικά τους τετράδια και βιβλία, το αρχείο του σχολείου, οι προφορικές μαρτυρίες (Παληκίδης, 2010:30).

Το Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ιστορίας για το Δημοτικό Σχολείο προτείνει η προσέγγιση θεμάτων Τοπικής Ιστορίας να γίνεται μέσω μικρών διαθεματικών σχεδίων εργασίας (project). Η Τοπική Ιστορία άλλωστε ενδείκνυται για να αξιοποιηθεί ως πεδίο έρευνας που θα αποδεσμεύσει την ιστορική γνώση από μονοδιάστατες ιστορικές πληροφορίες που παρέχονται στη σχολική αίθουσα.

Ένα σχέδιο εργασίας μπορεί ενδεικτικά να περιλαμβάνει τα ακόλουθα στάδια:

- Επιλογή ερευνητικού θέματος, που σχετίζεται με το Αναλυτικό πρόγραμμα, βασίζεται στα ενδιαφέροντα των παιδιών και μπορεί να υποστηριχθεί από τις γνώσεις του/της εκπαιδευτικού.
- Διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων. Οι μαθητές/τριες με την υποστήριξη του/της εκπαιδευτικού ορίζουν τον τρόπο που θα προσεγγίσουν το παρελθόν.
- Καταμερισμός εργασιών και χρονοδιάγραμμα. Δίδεται έμφαση στην ομαδοσυνεργατική μέθοδο.
- Επιτόπιες επισκέψεις, μελέτη πηγών, προφορικών μαρτυριών, καταγραφή και αξιοποίηση πληροφοριών για τη σύνθεση των εργασιών.

Ο/Η εκπαιδευτικός συντονίζει όλη την προσπάθεια και λειτουργεί διευκολυντικά.

- Παρουσίαση της προόδου των εργασιών στην ολομέλεια της τάξης για αξιολόγηση και ανατροφοδότηση.
- Συζήτηση, διατύπωση συμπερασμάτων, οργάνωση τελικής παρουσίασης.

Η παρουσίαση μπορεί να πραγματοποιηθεί με ποικίλους τρόπους ανάλογα με τη φαντασία και τη δημιουργικότητα των μαθητών/τριών και την παρότρυνση των εκπαιδευτικών, όπως: έκθεση υλικού σε γωνιά Τοπικής Ιστορίας, εκδήλωση που εκτός των άλλων περιλαμβάνει και δραματοποίηση, έκθεση φωτογραφικού υλικού, εικαστικών δημιουργιών, λέυκωμα, αρθρογραφία στη σχολική εφημερίδα, ενημερωτικό υλικό στην ιστοσελίδα του σχολείου κ.ά. Επιπλέον, μπορεί να γίνει διάχυση των αποτελεσμάτων της έρευνας και στην ευρύτερη σχολική ή τοπική κοινότητα (Υ.ΠΑΙ.Θ & Ι.Ε.Π., χ.χ.).

1.3 Πλεονεκτήματα, μειονεκτήματα και δυσκολίες σε σχέση με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο

«Σήμερα, περισσότερο ίσως από ό,τι στο παρελθόν, γνωρίζουμε την αποφασιστική συμβολή της ιστορίας στην ανάπτυξη δεξιοτήτων που στοχεύουν στη βαθύτερη γνώση τόσο του εαυτού μας όσο και του κοινωνικού περιβάλλοντος» (Λεοντσίνης, χ.χ.). Όμως το μάθημα της Ιστορίας στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση χρειάζεται ιδιαίτερη μεθοδολογική προσέγγιση, ώστε να προσελκύσει το ενδιαφέρον των μικρών μαθητών. Όταν περιορίζεται σε παραδοσιακούς τρόπους διδασκαλίας με εκτεταμένη χρήση αφήγησης, πρακτικές απομνημόνευσης και τις μονοδιάστατες αποτυπώσεις ενός πυκνογραμμένου σχολικού εγχειριδίου, οι μαθητές γίνονται παθητικοί δέκτες μιας σειράς ιστορικών γεγονότων και χρονολογιών (Λεοντσίνης, 1996).

Αν όμως απομπλέξουμε το μάθημα από την παραδοσιακή του διδασκαλία και εισάγουμε τους μαθητές στη λογική του ιστορικού ερευνητή, η ενεργός συμμετοχή τους μπορεί να οδηγήσει σε θεαματικά αποτελέσματα μάθησης. Η ενασχόληση των μικρών μαθητών/τριών με θέματα Τοπικής Ιστορίας στο οικείο περιβάλλον τους, η παρατήρηση, η διατύπωση ερωτημάτων, η αναζήτηση

πηγών, η μελέτη τους, η ιστορική ερμηνεία, η κατανόηση της σχέσης του ανθρώπου με το περιβάλλον του είναι δυνατόν να αναζωογονήσει την οπτική των μαθητών/τριών για το μάθημα της Ιστορίας και να τους βοηθήσει να καλλιεργήσουν κριτική ιστορική σκέψη. Η διαλεκτική σχέση της Τοπικής Ιστορίας με τη Γενική σε συνδυασμό με παιδαγωγικά εύστοχες μεθόδους διδασκαλίας από επιμορφωμένους σε θέματα ιστορίας εκπαιδευτικούς μπορεί να αναδείξει ποιοτικά την ιστορική εκπαίδευση στη σχολική πραγματικότητα. Η επιτόπια παρατήρηση κάθε λογής κατάλοιπων της ανθρώπινης δραστηριότητας δύναται να ενθαρρύνει τους μαθητές στην ανάπτυξη μιας ρεαλιστικής σχέσης με την Ιστορία που ξεκινά από το εδώ και τώρα και απομακρύνεται στο βάθος των αιώνων. Η Ιστορία που ξεκινά από τον τόπο τους αποτελεί μοναδικό έναυσμα, για να αναρωτηθούν και να θελήσουν να ξετυλίξουν το κουβάρι του χρόνου, να ανακαλύψουν τα έργα των ανθρώπων, να μελετήσουν τη συνεισφορά του χώρου, να ακολουθήσουν το μετασχηματισμό του και να αναλογιστούν τις συνθήκες υπό τις οποίες όλα αυτά διαμορφώθηκαν (Λεοντσίνης, 1996).

Κατά την ενασχόληση βέβαια με την Τοπική Ιστορία χρειάζεται προσοχή, ώστε να μην καλλιεργηθούν τοπικιστικές αντιλήψεις. Αυτό μπορεί να αποφευχθεί, όταν γίνεται σύνδεση με τη Γενική Ιστορία, αναδεικνύονται οι αλληλεπιδράσεις, δίδεται έμφαση σε συγκριτικά στοιχεία, ομοιότητες και διαφορές με άλλες κοινωνίες και η διδακτική προσέγγιση είναι εμπειριστατωμένη χωρίς να καταφεύγει σε συναισθηματισμούς και ακρότητες. Ενδέχεται επίσης να αναδειχθούν τοπικά ιστορικά στοιχεία που αντιδιαστέλλονται με το εθνικό αφήγημα της φαντασιακής ομοιογένειας. Η πιθανή αυτή ιδεολογική διάσταση από την παραδοσιακή ιστοριογραφία έχει θεωρηθεί μάλιστα ότι υπονόμωσε τη σχέση της Τοπικής Ιστορίας με τη Γενική Ιστορία του έθνους (Παληκίδης, 2010). Αλλά αυτή ακριβώς η διάσταση της Τοπικής Ιστορίας, αν και χρειάζεται πολύ προσεκτικούς χειρισμούς, μπορεί να λειτουργήσει ευεργετικά στην κατανόηση του εαυτού, του «άλλου», της έννοιας της πολυπολιτισμικότητας και στη σταδιακή αντιμετώπιση διαφόρων διακρίσεων που ενσαρκώνονται με στερεότυπα (Παληκίδης, 2019).

Επιπρόσθετα, καθώς η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας είναι ένα πεδίο συμβατό με ομαδοσυνεργατικές και μαθητοκεντρικές μεθόδους διδακτικής πρακτικής,

καλλιεργεί δημοκρατικές αξίες, στάσεις και δεξιότητες. Ευαισθητοποιεί τους μαθητές/τριες, ώστε να αναγνωρίζουν την αξία των μνημείων και να σέβονται κάθε είδους πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στον αντίποδα όλων αυτών οι μικροί μαθητές/τριες χρειάζονται αρκετό χρόνο, για να εξοικειωθούν με ερευνητικές προσπάθειες. Το υλικό είναι δυσεύρετο και συχνά χρειάζεται επεξεργασία, για να ανταποκρίνεται στην ηλικία τους. Η ύλη της Γενικής Ιστορίας λειτουργεί ασφυκτικά και δεν αφήνει μεγάλα περιθώρια για καινοτόμες δράσεις. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να οργανώσουν όλο το διδακτικό πλαίσιο, συχνά χωρίς να έχουν υποστηρικτικό επιμορφωτικό περιβάλλον (Ταμίσογλου, 2021). Και κάπως έτσι «μέχρι σήμερα στο σχολείο η Τοπική Ιστορία παραμένει ένα «μάθημα-εκδρομή»: Περιλαμβάνει πολλές εκτός σχολείου δραστηριότητες, είναι πιθανότατα ενδιαφέρον και ασφαλώς ευχάριστο για εκπαιδευτικούς και μαθητές, η διάρκειά του όμως δεν υπερβαίνει τον χρόνο μιας σχολικής εκδρομής» (Παληκίδης, 2019:4).

1.4 Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διδακτικής της Ιστορίας

«Δεν είναι, οπωσδήποτε, πολλοί εκείνοι οι δάσκαλοι που διαθέτουν την επάρκεια των γνώσεων καθώς και τη διδακτική και παιδαγωγική υποδομή για μια ασφαλή προετοιμασία για τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας» (Λεοντσίνης, 1996). Αυτή η άποψη που διατυπώθηκε το 1996 φαίνεται δυστυχώς να παραμένει επίκαιρη έως τις μέρες μας, όπου σε κάποιο σημείο στα πρακτικά του 1ου Πανελληνίου Συνεδρίου Τοπικής Ιστορίας και Εκπαίδευσης αναφέρεται ότι η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αν όχι ανύπαρκτη, είναι υποτυπώδης (Παληκίδης, 2019).

Εντούτοις, κάθε διδακτική προσπάθεια προϋποθέτει οι εκπαιδευτικοί να έχουν λάβει σύγχρονη ιστορική εκπαίδευση με γνώσεις ιστορικής έρευνας, δυνατότητα ανάλυσης πηγών και οδηγίες μεθοδολογικής προσέγγισης του ιστορικού υλικού. Η επιστημονική εξειδίκευση χρειάζεται να ξεκινάει από τις προπτυχιακές σπουδές στα Πανεπιστημιακά Τμήματα και ενδέχεται να εμπλουτίζεται με μεταπτυχιακές ή διδακτορικές σπουδές (Ταμίσογλου, 2021). Σε όποιο στάδιο σπουδών κι αν βρίσκεται ο/η εκπαιδευτικός, υπάρχει ανάγκη δια βίου μάθησης, ώστε η διδακτική του μαθήματος της Ιστορίας να

ανταποκρίνεται στις επιστημονικές εξελίξεις και τα σύγχρονα μεθοδολογικά εργαλεία.

Μόνο με συστηματικές και συντονισμένες προσπάθειες όλων των εμπλεκόμενων, των θεσμικών οργάνων αλλά και των ίδιων των εκπαιδευτικών, μπορεί να επιτευχθεί ουσιαστική δια βίου επιστημονική εξειδίκευση. Η Πολιτεία μέσω των θεσμικών της οργάνων οφείλει να μεριμνά συστηματικά για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, ώστε να εξασφαλίζεται η ποιότητα της παρεχόμενης εκπαίδευσης. Με αυτή την προοπτική η πρόσβαση των εκπαιδευτικών σε επιμορφώσεις και μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών υπάρχει ανάγκη να διευκολυνθεί και να αποφορτιστεί από κάθε οικονομικό βάρος.

Οι εκπαιδευτικοί είναι αναγκαίο να αποκτούν τις γνώσεις και τα εφόδια που χρειάζονται και να διευκολύνεται η πρόσβασή τους σε έγκυρη βιβλιογραφία και αξιόπιστες τοπικές μελέτες (Λεοντσίνης, 1996).

1.5 Σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας με τη Γενική Ιστορία

«Η Γενική Ιστορία συνιστά μια γενική θεώρηση των γεγονότων και των φαινομένων του παρελθόντος, ενώ η Τοπική παρουσιάζει μια πιο ειδική και περιορισμένη θεώρηση με βάση τον χωροταξικό/γεωγραφικό περιορισμό στον οποίο υπόκειται» (Ταμίσογλου, 2021:59).

Ο άνθρωπος, οι δραστηριότητές του, τα προβλήματα της ζωής αντανakλώνται στον ιστορικό χώρο και χρόνο. Διαμορφώνονται μέσα από πολύπλοκους συσχετισμούς του τοπικού και εθνικού με τη συνολική ιστορική εικόνα, την παγκόσμια Ιστορία. Η συναξιολόγηση όλων αυτών είναι καθοριστική προκειμένου να αντιληφθούν οι εμπλεκόμενοι τις συνέχειες, τις ασυνέχειες και τις αλληλεξαρτήσεις, την εμπλοκή του τοπικού με το εθνικό και το παγκόσμιο ιστορικό πλαίσιο. Η αποσπασματική μελέτη της Ιστορίας μπορεί εύκολα να οδηγήσει σε παρανοήσεις ή ελλιπή δεδομένα και ελλοχεύει κινδύνους.

Η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον στη σχολική εκπαίδευση, επειδή αποτελεί ένα πρόσφορο πεδίο για ιστορική έρευνα. Η σχέση της με τη Γενική Ιστορία είναι: «μια σχέση αμοιβαίων και αναγκαίων

ανταλλαγών» (Λεοντσίνης, χ.χ.:3). «Ποια προσέγγιση ή ποιο αντικείμενο έρευνας σε τοπικό επίπεδο εντάσσεται τυχόν στην τοπική ιστορία και δε διαθέτει υπερτοπικές διαστάσεις και κοινές μεθοδολογικές αρχές;» (Λεοντσίνης, χ.χ.:4). Η σχέση της Γενικής και της Τοπικής Ιστορίας είναι αλληλένδετη και στο πλαίσιο της σχολικής εκπαίδευσης μπορεί να λειτουργήσει αλληλοϋποστηρικτικά, ώστε να συνδέσουν οι μαθητές/τριες όσα μαθαίνουν στη Γενική Ιστορία με τον τόπο τους, να αντιληφθούν τις αλληλεπιδράσεις, να εμπλουτίσουν την ιστορική θεωρία με την ερευνητική πράξη και να καλλιεργήσουν κριτική ικανότητα και ιστορική σκέψη.

Μέρος Β. Έρευνα

2. Σκοπός και μέθοδος της έρευνας

Σκοπός της συγκεκριμένης διπλωματικής εργασίας είναι να ερευνηθούν οι αντιλήψεις και οι πρακτικές εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λέσβου σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο. Για την επίτευξη του σκοπού αυτού επιλέχθηκε η ποιοτική μέθοδος έρευνας.

Παρότι η ποιοτική έρευνα αποτελεί πλέον μια εξαιρετικά διαδεδομένη μέθοδο στις Κοινωνικές Επιστήμες, στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση, η εξεύρεση ενός αποδεκτού ορισμού της στη βιβλιογραφία αποδείχθηκε πολύπλοκη υπόθεση (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Ανεξάρτητα όμως από την ασυμφωνία των μελετητών σε έναν κοινά αποδεκτό ορισμό, υπάρχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της ποιοτικής μεθόδου έρευνας που την κάνουν να ξεχωρίζει και να επιλέγεται από πλήθος ερευνητών. Στόχος είναι να αναπτυχθεί μια διαλεκτική επικοινωνία μεταξύ ερευνητή/ήτριας και συμμετεχόντων. Ο ερευνητής/ήτρια υποτίθεται ότι δε βασίζεται σε προκαθορισμένες αντιλήψεις, αλλά οι βιωμένες πρακτικές και οι αντιλήψεις των ατόμων που συμμετέχουν στην έρευνα τον/την οδηγούν σταδιακά στην αποκωδικοποίηση, στην ερμηνεία και στην κατασκευή ενός θεωρητικού νοήματος. Τα ενδιαφέροντα του ερευνητή/ήτριας συναντούν τις βιωμένες εμπειρίες των ερωτώμενων και όλα τα ενδεχόμενα είναι ανοικτά και συχνά απρόσμενα. Η θεωρία συναντά την πράξη και η ερευνητική πρόταση επαναπροσδιορίζεται και μπορεί να τροποποιηθεί σε οποιοδήποτε στάδιο της έρευνας μέσα από την αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων (Ισαρη & Πουρκός, 2015).

Ο τρόπος βέβαια ανάλυσης και ερμηνείας των δεδομένων δεν μπορεί να μείνει ανεπηρέαστος από το πολιτισμικό κεφάλαιο του ερευνητή/ήτριας. Ο υποκειμενικός παράγοντας βρίσκεται σε όλα τα στάδια της ερευνητικής προσπάθειας, από την επιλογή του θέματος, τη διατύπωση των ερευνητικών ερωτημάτων, μέχρι την ερμηνεία του νοήματος των λεγομένων των ερευνητικών συνεργατών. Σε κάθε ποιοτική ερευνητική προσπάθεια το τελικό αποτέλεσμα αποτυπώνει την οπτική και τα βιώματα όχι μόνο των

συμμετεχόντων στην έρευνα, αλλά και του ερευνητή/ήτριας. Εκεί ακριβώς έγκειται και η μοναδικότητα της κάθε έρευνας (Παρασκευοπούλου – Κόλλια, 2019).

2.1 Συμμετέχοντες/ουσες στην έρευνα

Η έρευνα για αυτή την εργασία διεξήχθη με την πολύτιμη συμβολή δεκαέξι εκπαιδευτικών του κλάδου Π.Ε. 70 (δάσκαλοι/δασκάλες) που εργάζονται στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Λέσβου. Για την επιλογή του δείγματος χρησιμοποιήθηκε σκόπιμη δειγματοληψία κι έγινε προσπάθεια να επιλεγούν άτομα που ο Patton (2002:230) ονομάζει πλούσιες σε πληροφορίες περιπτώσεις. Όσον αφορά στο μέγεθος του δείγματος: «Στην ποιοτική έρευνα δεν υπάρχουν αριθμητικοί περιορισμοί και σταθεροί κανόνες ως προς το μέγεθος του δείγματος (Ιωσηφίδης, 2008· Patton, 2002). Το δείγμα, ωστόσο, δεν χρειάζεται να είναι ποσοτικά μεγάλο» (Ίσαρη & Πουρκός, 2015:85).

Πίνακας συμμετεχόντων:				
A/A	Κωδικός	Φύλο	Ηλικία	Μορφωτικό επίπεδο
1	Δ1	άνδρας	64	Πτυχίο ΑΕΙ
2	Δ2	άνδρας	62	Πτυχίο ΑΕΙ
3	Δ3	γυναίκα	38	Πτυχίο ΑΕΙ
4	Δ4	γυναίκα	52	Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
5	Δ5	γυναίκα	37	2 ^ο Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
6	Δ6	άνδρας	56	Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
7	Δ7	γυναίκα	37	Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό

8	Δ8	γυναίκα	39	2 ^ο Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
9	Δ9	άνδρας	57	2 ^ο Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
10	Δ10	άνδρας	63	2 ^ο Πτυχίο ΑΕΙ 2 Μεταπτυχιακά
11	Δ11	γυναίκα	50	Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
12	Δ12	άνδρας	59	Πτυχίο ΑΕΙ
13	Δ13	γυναίκα	57	2 ^ο Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
14	Δ14	γυναίκα	31	Πτυχίο ΑΕΙ 2 ^ο Μεταπτυχιακό
15	Δ15	γυναίκα	42	Πτυχίο ΑΕΙ Μεταπτυχιακό
16	Δ16	γυναίκα	35	Πτυχίο ΑΕΙ 2 ^ο Μεταπτυχιακό

2.2 Μεθοδολογικό εργαλείο: Ημιδομημένη συνέντευξη

Για τις ανάγκες της συλλογής των ερευνητικών δεδομένων ως μεθοδολογικό εργαλείο της ποιοτικής διερεύνησης χρησιμοποιήθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη. Η συνέντευξη θεωρείται ένα διαδομένο μεθοδολογικό εργαλείο της ποιοτικής έρευνας, που δίνει τη δυνατότητα στους ερευνητές/ήτριες να συλλέξουν χρήσιμο υλικό για τη διερεύνηση αντιλήψεων, στάσεων, αξιών των εμπλεκομένων και να προσεγγίσουν τον κόσμο, που ερευνούν, με οδηγό τη «ματιά» των ερωτώμενων. Πρόκειται βέβαια για μια πολύ απαιτητική, από θέμα χρόνου, εργασία ως αναφορά και τον σχεδιασμό της, αλλά και την εύρεση των κατάλληλων ατόμων. Ο ερευνητής/ήτρια, που επιλέγει να συλλέξει ποιοτικά δεδομένα με τη μέθοδο της συνέντευξης, θα πρέπει να είναι επικοινωνιακός/η

και ευέλικτος/η (Ιωσηφίδης, 2017). Η ετοιμότητα του συνεντευκτή/κτριας και η ευαισθησία με την οποία αντιμετωπίζει τους συνομιλητές/τριες του μπορούν να επηρεάσουν τη διάδρασή τους και το αποτέλεσμα της παρεχόμενης συνέντευξης.

Στη συγκεκριμένη εργασία όλες οι συνεντεύξεις που ελήφθησαν για το ερευνητικό μέρος ηχογραφήθηκαν. Οι συμμετέχοντες/ουσες ενημερώθηκαν ότι θα λάβουν μέρος στην έρευνα που διεξάγεται για την εκπόνηση της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας της ερευνήτριας και ότι το θέμα της εργασίας είναι: «Η Τοπική Ιστορία στην εκπαίδευση: Πρακτικές και αντιλήψεις εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λέσβου σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο».

Στη συνέχεια διευκρινίστηκε ότι θα διατηρηθεί η ανωνυμία τους, αν κάποια ερώτηση τους κάνει να αισθανθούν άβολα μπορούν να μην την απαντήσουν και ότι σε οποιοδήποτε στάδιο της συνέντευξης έχουν το δικαίωμα να αποχωρήσουν και να ζητήσουν να μη χρησιμοποιηθεί το υλικό που προέκυψε από τη συζήτηση στην έρευνα. Τέλος, τους ανακοινώθηκε ότι όλη η συνέντευξη θα ηχογραφηθεί και ζητήθηκε η συγκατάθεσή τους. Η συγκατάθεση δόθηκε προφορικά στην αρχή κάθε συνέντευξης και ηχογραφήθηκε.

2.3 Ερευνητικές δυσχέρειες

Κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας αναζητήθηκαν εκπαιδευτικοί που εργάζονται ως δάσκαλοι/ες στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση Λέσβου δεδομένου ότι η έρευνα σε θέματα Τοπικής Ιστορίας εστιάστηκε στον ιστορικό - γεωγραφικό χώρο της Λέσβου. Η εύρεση όμως εκπαιδευτικών που επιθυμούσαν να συμμετέχουν εθελοντικά δεν αποδείχτηκε εύκολη υπόθεση. Έτσι οι συνεντεύξεις που χρησιμοποιήθηκαν στην έρευνα ελήφθησαν από τον Ιούνιο του 2022 έως και τον Δεκέμβριο του 2022 και τρεις από αυτές ελήφθησαν τηλεφωνικά.

Με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα διαμορφώθηκε αρχικά ο οδηγός της συνέντευξης, αλλά μετά τις πέντε πρώτες συνεντεύξεις και την αλληλεπίδραση με τους συμμετέχοντες/ουσες αναδείχθηκαν ενδιαφέρουσες απόψεις και αντιλήψεις που οδήγησαν σε μια αναδιαμόρφωση του οδηγού της συνέντευξης

με την προσθήκη κάποιων ερωτήσεων (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Δοκιμάστηκε στη συνέχεια να τεθούν στους πέντε πρώτους συμμετέχοντες και τα νέα ερωτήματα – κάποια βέβαια από τα οποία βασίζονταν στην ποιοτική ανάλυση της συζήτησης μαζί τους – αλλά θεωρήθηκε τελικά ότι κάτι τέτοιο μπορεί να είναι αποσπασματικό και αποκομμένο από το πνεύμα της αρχικής τους συνέντευξης. Ως εκ τούτου, συμμετέχουν στην έρευνα δεκαέξι δάσκαλοι και δασκάλες εκ των οποίων τέσσερις δεν έχουν απαντήσει σε λίγα ερωτήματα που προστέθηκαν εκ των υστέρων.

2.4 Ερευνητικά ερωτήματα και οδηγός συνέντευξης

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι να ερευνηθούν οι αντιλήψεις και οι πρακτικές εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λέσβου σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο. Το ερευνητικό πεδίο είναι το Δημοτικό Σχολείο, ο γεωγραφικός και ιστορικός τόπος που μελετάται είναι το νησί της Λέσβου και για την επίτευξη του σκοπού αυτού επιλέχθηκε ομοιογενές, ως προς το επάγγελμα, δείγμα ερωτώμενων, που αποτελείται από δασκάλες και δασκάλους (Flick, 2017).

Ακολουθούν τα ερευνητικά ερωτήματα και ο οδηγός συνέντευξης με τον οποίο επιλέχθηκε να διερευνηθούν:

Ερευνητικά ερωτήματα

και

οδηγός συνέντευξης

1^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις κοινωνικό πολιτισμικές επιρροές των μαθητών/τριών τους σε θέματα Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου;

Έχετε διαπιστώσει, αν οι μαθητές και οι μαθήτριες έχουν αποκτήσει εκτός σχολείου κάποιες γνώσεις για θέματα της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου;

Από ποιες πηγές θεωρείτε ότι έχουν αποκτήσει αυτές τις γνώσεις;

2^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας σε Δημοτικά Σχολεία της Λέσβου;

Γίνεται μελέτη της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου σε Δημοτικά Σχολεία του νησιού;

Ποια τοπικά ιστορικά στοιχεία μελετώνται;

Με ποιες δράσεις έρχονται σε επαφή οι μαθητές και οι μαθήτριες του Δημοτικού Σχολείου με την Τοπική Ιστορία;

Με ποιες δραστηριότητες επιδιώκετε να γίνει αντιληπτός από τους μαθητές και τις μαθήτριες ο ιστορικός χώρος, η δυναμική που τον δημιούργησε και ο μετασχηματισμός του σε βάθος χρόνου;

3^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου με τη Γενική Ιστορία;

Γίνεται σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου με τη Γενική Ιστορία (εθνική, ευρωπαϊκή, παγκόσμια) και την ύλη των σχολικών εγχειριδίων Ιστορίας;

Ποια τοπικά ιστορικά στοιχεία επιλέγετε να τα συνδέσετε με τη Γενική Ιστορία;

Με ποιες δράσεις επιτυγχάνεται η σύνδεση;

4^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν;

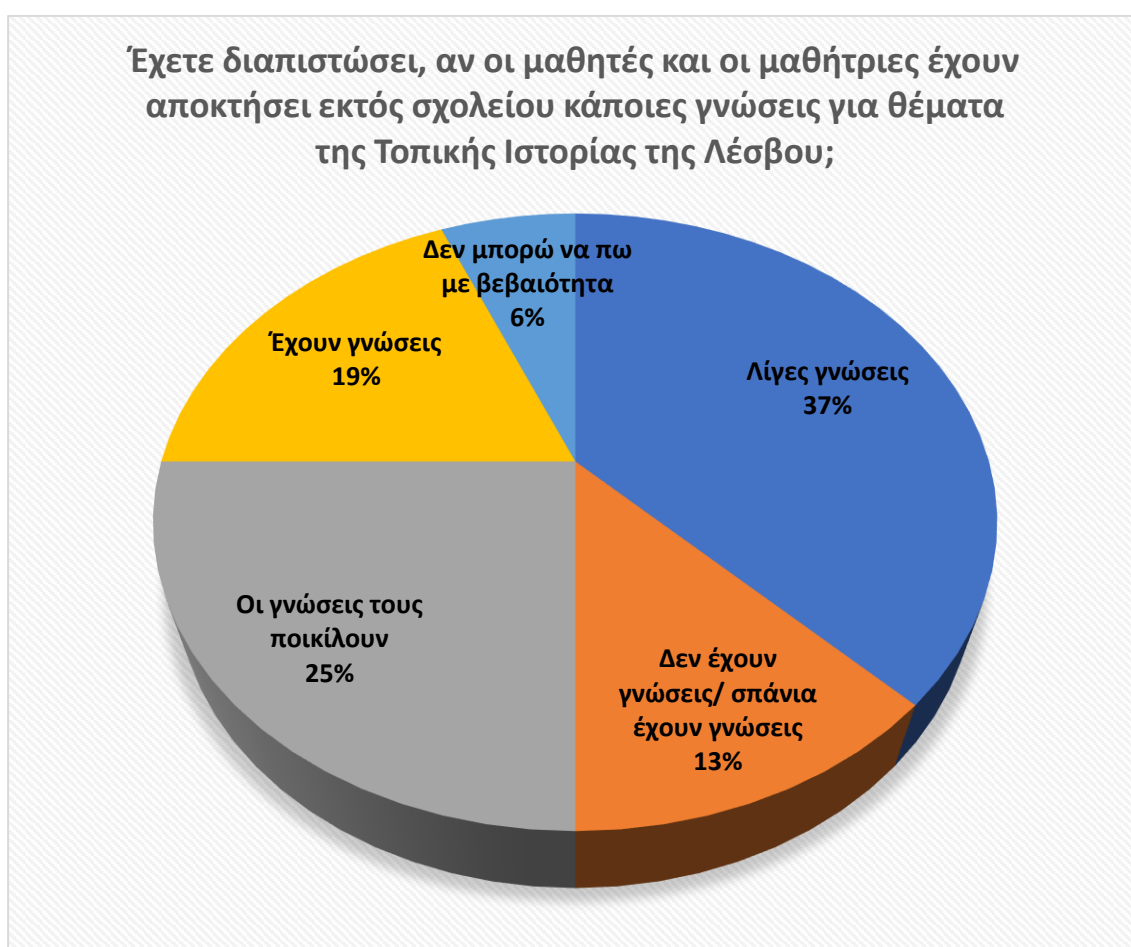
Ποια είναι τα πλεονεκτήματα της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο;
Ποια είναι τα μειονεκτήματα της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο;
Ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί σε σχέση με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας;
5^ο Ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το είδος και τον τρόπο επιμόρφωσης που θα μπορούσε να υποστηρίξει το έργο τους σε θέματα διδακτικής Ιστορίας;
Επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διδακτικής Ιστορίας (Γενικής και Τοπικής) στο Δημοτικό Σχολείο πώς μπορεί να υλοποιηθεί, για να σας διευκολύνει στο έργο σας;
6^ο Ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι προτάσεις των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο;
Ποια είναι η πρότασή σας για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο;
7^ο Ερευνητικό ερώτημα: Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη συνεργασία του Σχολείου με την κοινότητα σε θέματα Τοπικής Ιστορίας;
Με ποιους φορείς θα μπορούσατε να συνεργαστείτε για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο;
Η ιδέα της δημιουργίας ενός τοπικού σχολικού δικτύου για την ανάδειξη της Ιστορίας και του πολιτισμού της Λέσβου πώς σας φαίνεται; Θα συμμετείχατε;
Υπάρχει η ανάγκη διάχυσης στην τοπική κοινότητα των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας που γίνεται στο Δημοτικό Σχολείο;
Άλλες απόψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με την Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό Σχολείο.
Υπάρχει κάτι που θα θέλατε να συμπληρώσετε ή κάτι άλλο σχετικό με το θέμα που θα θέλατε να συζητήσουμε;

2.5 Παρουσίαση και ανάλυση ερευνητικών δεδομένων

1^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις κοινωνικό πολιτισμικές επιρροές των μαθητών/τριών τους σε θέματα Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου;

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι:

Σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών οι μαθητές/τριες εκτός σχολείου αποκτούν γνώσεις σχετικές με την Τοπική Ιστορία της Λέσβου κυρίως από το οικογενειακό τους περιβάλλον, αλλά και από τη γειτονιά, την πόλη, το χωριό, την εκκλησία, από έθιμα, τοπικές γιορτές, παρελάσεις, από πολιτιστικούς και

χορευτικούς συλλόγους, από διάφορες εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου της κοινότητας, από την τοπική τηλεόραση και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας.

Δ5: «Είναι καταρχάς το οικογενειακό περιβάλλον, δηλαδή οι γονείς, οι παππούδες, οι γιαγιάδες και επιτελούν το ευρύτερο κοινωνικό, δηλαδή η γειτονιά, το χωριό τους, η εκκλησία...»

Δ16: «Κυρίως από παππούδες, συγγενείς, από το οικογενειακό τους περιβάλλον κυρίως.»

Δ6: «Η οικογένειά τους ως επί το πλείστον...»

Ορισμένοι εκπαιδευτικοί όμως είχαν διαφορετικές αντιλήψεις για τη συμβολή της οικογένειας στην απόκτηση γνώσεων σχετικών με θέματα Τοπικής Ιστορίας.

Δ9: «Όχι, δεν έχουν καμία επαφή, ε, με τα τοπικά κληροδοτήματα, πολιτιστικά κληροδοτήματα ούτε με την ιστορική τους καταγωγή. Ε, σε αυτό δεν έχει βοηθήσει η οικογένεια.»

2^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας σε Δημοτικά Σχολεία της Λέσβου;

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι:

Όπως φαίνεται από το παραπάνω διάγραμμα, οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα διαφωνούν στο αν γίνεται μελέτη της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου σε Δημοτικά Σχολεία του νησιού, γιατί προφανώς δε γίνεται από όλους, όπως περιέγραψαν και μέσα από τις συνεντεύξεις τους.

Δ9: «Ε, σε μερικά σχολεία γίνεται και μάλιστα στοχευμένα.»

Δ4: «... πολλοί συνάδελφοι, δάσκαλοι, κάνουν Τοπική Ιστορία άλλος λιγότερο κι άλλος περισσότερο.»

Δ2: «Όχι, δυστυχώς...».

Δ1: «Τώρα, όχι. Παλαιότερα, όταν ήμουν εγώ μαθητής στο Δημοτικό Σχολείο, κάναμε ένα μάθημα που λεγόταν Πατριδογνωσία.»

Δ11: «Εξαρτάται από τον εκπαιδευτικό...»

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζει βέβαια το γεγονός ότι ενώ κάποιοι ισχυρίστηκαν πως δε γίνεται μελέτη της Τοπικής Ιστορίας σε Δημοτικά Σχολεία της Λέσβου, από τη συνέχεια της συζήτησης αναδείχθηκε ότι οι ίδιοι ασχολούνται έστω και περιστασιακά.

Σχετικά με τα τοπικά ιστορικά στοιχεία της Λέσβου που μελετώνται στο Δημοτικό Σχολείο οι απαντήσεις αναδεικνύουν την πλούσια Ιστορία του νησιού.

Δ7: «...είναι και πάρα πολλές οι περίοδοι, δηλαδή έχουμε από την προϊστορική περίοδο μέχρι την πρόσφατη ιστορία μνημεία.»

Δ3: «Εγώ προσωπικά ως εκπαιδευτικός είχε χρειαστεί κάποια στιγμή να μελετήσω Τοπική Ιστορία, όπου βρισκόμουν σε ένα χωριό της Λέσβου το οποίο έχει γενικότερα αρκετά σημαντική Ιστορία, στην Ιστορία του νησιού είχε παίξει αρκετά σημαντικό ρόλο, και μέσα στα πλαίσια του μαθήματος της Ιστορίας είχαμε κάνει σύνδεση με την Τοπική Ιστορία του χωριού, γιατί υπήρχαν πολλά κοινά στοιχεία. Υπήρχαν άνθρωποι, ε, πρόγονοι, ας πούμε, των παιδιών αυτών, οι οποίοι είχαν συμμετάσχει σε σημαντικά ιστορικά γεγονότα και για να μπορέσω να το συνδέσω αυτό, μελέτησα κι εγώ την Τοπική Ιστορία.»

Δ11: «...όπου υπάρχουν και αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία θα μπορούσαμε να τα επισκεφθούμε. Δηλαδή, τι να πω τώρα, το Κάστρο της Μυτιλήνης, το Κάστρο στον Μόλυβο, ο Αρχαιολογικός Χώρος στη Θερμή, το Μουσείο το Αρχαιολογικό στη Μυτιλήνη. Ακόμα και τα αγάλματα, που είχαμε κάνει, τα μνημεία, τους ιστορικούς τόπους, ε, χώρους εκτελέσεων...».

Κάποιοι αναφέρουν ότι τα τοπικά ιστορικά στοιχεία που θα μελετηθούν εξαρτώνται από την ιστορική περίοδο που εξετάζουν με τους μαθητές/τριες, τα ερεθίσματα προκύπτουν διαθεματικά μέσα από τα σχολικά βιβλία ή και με αφορμή τον τρόπο που προσεγγίζεται τοπικά η ιστορική μνήμη μέσα από εκδηλώσεις, γιορτές, παρελάσεις κ.ά.

Δ12: «Ε, κατά διαστήματα και ευκαιριακά, ανάλογα σε ποια εποχή βρισκόμαστε και για ποιο γεγονός γιορτάζουμε πολλά είναι τα ιστορικά στοιχεία τα οποία μπορούμε να αναπτύξουμε μέσα στην τάξη, όπως η Ελληνική Επανάσταση, π.χ. με τον Παπανικολή με πιο πολλές λεπτομέρειες και πιο διεξοδικά, η

Μικρασιατική Καταστροφή είναι ένα άλλο μεγάλο κομμάτι, το οποίο μας αφορά, γιατί μας άγγιξε κι εμάς εδώ λόγω του ότι είμαστε δίπλα στα παράλια της Μικράς Ασίας και έχουμε και πάρα πολλούς πρόσφυγες που έχουν μείνει εδώ στη Λέσβο...τα κάστρα της Λέσβου, που κατά διαστήματα τα αναφέρουμε και κάνουμε και επισκέψεις σε αυτά, με κυριότερο το Κάστρο της Μυτιλήνης, αλλά και το Κάστρο του Μολύβου, δε θα έλεγα ότι δεν αξίζει προσοχής και το Κάστρο του Σιγρίου, που είναι βέβαια μικρότερο αλλά κι αυτό έχει τη δική του Ιστορία. Και βέβαια το ιστορικό κομμάτι της Κατοχής, που η Λέσβος το έζησε με την Κατοχή των Γερμανών εδώ πέρα. Όλα αυτά τα γεγονότα μπορούν μέσα, όχι μπορούν, γίνονται κατά διαστήματα αναφορές και πολλές φορές και επιπλέον, θα λέγαμε, ανάλυση και έρευνα επάνω σε αυτά τα θέματα με τα παιδιά χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα..., δεν υπάρχουν ξεκάθαρα για το τοπικό κομμάτι της Λέσβου.»

Δ5:«Κάποια τοπικά στοιχεία είναι κυρίως ο χώρος, για παράδειγμα μπορούμε να αναφέρουμε μια μελέτη ιστορική για το Κάστρο της Μυτιλήνης που είναι ένα μνημείο το οποίο τα παιδιά όλα το γνωρίζουν και ενδιαφέρει πολύ να μάθουν κάτι περισσότερο για αυτό ψάχνοντας και μελετώντας, διαβάζοντας και ρωτώντας. Ε, κάποια ιστορικά μνημεία θα μπορούσαν πάλι να σχετιστούν με τα τοπικά στοιχεία που μελετώνται, όπως μνημεία, ηρώα, φρούρια σε χωριά ακόμα και τζαμιά. Ε, τα μουσεία είναι πάλι ένα πολύ σημαντικό αντικείμενο μελέτης, τα υδραγωγεία, θρησκευτικά μνημεία, εκκλησίες και μοναστήρια.»

Δ16:«Ναι. Θα μπορούσα να αναφέρω συγκεκριμένα δύο γεγονότα. Το πρώτο είναι η Απελευθέρωση της Λέσβου, το δεύτερο είναι η Μικρασιατική Καταστροφή και ο αντίκτυπος που είχε αυτό σε τοπικό επίπεδο...».

Γενικά οι εκπαιδευτικοί ανέφεραν ότι, ανάλογα κυρίως με την ιστορική περίοδο που διδάσκεται σε κάθε τάξη, τα τοπικά ιστορικά στοιχεία της Λέσβου που μελετώνται είναι:

- Ο Προϊστορικός Οικισμός της Θερμής.
- Ο Αρχαιολογικός Χώρος Ιερού του Μέσσου.
- Εκθέματα του Αρχαιολογικού Μουσείου Μυτιλήνης.
- Υδραγωγεία. Αναφέρθηκαν στο Ρωμαϊκό Υδραγωγείο της Μόριας.

- Τα Κάστρα της Λέσβου: Το Κάστρο της Μυτιλήνης, το Κάστρο του Μολύβου και το Κάστρο του Σιγρίου.
- Η περίοδος των Γατελούζων.
- Τζαμιά. Αναφέρθηκαν στο Γενί Τζαμί.
- Οθωμανικά Λουτρά.
- Ελληνική Επανάσταση 1821. Ναυμαχία της Ερεσού. Το 1821 και η Λέσβος.
- Απελευθέρωση της Λέσβου (1912). Αναφέρθηκαν και στη Μάχη του Κλαπάδου στο Τυρανίδι.
- Θρησκευτικά μνημεία, εκκλησίες, μοναστήρια.
- Η Ερμού.
- Αρχοντικά της Λέσβου.
- Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος.
- Μικρασιατική Καταστροφή.
- Εκθέματα του Μουσείου Προσφυγικής Μνήμης 1922.
- Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος. Γερμανική Κατοχή της Λέσβου. Τόποι εκτελέσεων.
- Αγάλματα, μνημεία, ηρώα.
- Τοπική Ιστορία χωριών.
- Ιστορία σχολείων της Λέσβου.
- Τοπική γλώσσα.
- Τοπωνύμια - οδωνύμια και η προέλευσή τους.
- Απολιθωμένο Δάσος.
- Μουσείο Φυσικής Ιστορίας Απολιθωμένου Δάσους Λέσβου.
- Φυσικό Περιβάλλον.
- Δράση των ανθρώπων σε διάφορες περιόδους.
- Αλλαγές στην τεχνολογία.
- Συγκοινωνίες.
- Ένδυση.
- Εκθέματα του Μουσείου Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου.

Στη συνέχεια οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν με ποιες δράσεις έρχονται σε επαφή οι μαθητές και οι μαθήτριες του Δημοτικού Σχολείου με την Τοπική Ιστορία της Λέσβου.

Δ10: «Οι δράσεις αυτές είναι κυρίως οι βιωματικές...»

Όλοι αναφέρθηκαν στις σχολικές διδακτικές επισκέψεις σε χώρους ενδιαφέροντος και ανέδειξαν έτσι τη σημασία τους.

Δ1: «Τώρα όπως λειτουργεί το σχολείο έρχονται σε επαφή κυρίως με δύο δράσεις. Η μία η δράση είναι, όταν κάνουμε κάποιες εκπαιδευτικές εκδρομές, πηγαίνουμε κάπου, ας πούμε, πάμε στο Υδραγωγείο της Μόριας. Εκεί αναγκαστικά θα πρέπει να τους πεις πότε χτίστηκε αυτό το υδραγωγείο, γιατί χτίστηκε και έρχεσαι σε επαφή, ας πούμε, με τη Ρωμαϊκή Εποχή, γιατί επί Ρωμαίων χτίστηκε. Όταν θα πάμε στο Κάστρο της Μυτιλήνης εκπαιδευτική εκδρομή, θα μιλήσεις για την ιστορία του Κάστρου, άρα θα πεις τα διάφορα στάδια, ότι ξεκίνησε από τους αρχαίους, μετά οι Βυζαντινοί, οι Γατελούζοι το ολοκλήρωσαν, συνέχισαν τα έργα οι Τούρκοι την περίοδο της Τουρκοκρατίας και τα λοιπά. Οπότε στην Τοπική Ιστορία, όπως λειτουργεί τώρα το σχολείο, μιλάμε μόνο σε κάποιες εκπαιδευτικές εκδρομές. Επίσης κάθε χρόνο μιλάμε για την Τοπική Ιστορία, όταν κάνουμε τη γιορτή για την Απελευθέρωση της Λέσβου, 8 Νοεμβρίου. Μόνο τότε μας δίνεται η δυνατότητα να μιλήσουμε και να πούμε τα γεγονότα πώς έγινε η απελευθέρωση και τα λοιπά. Δεν παρουσιάζεται κάτι άλλο. Νομίζω κάποια κεφάλαια στην Πέμπτη, Έκτη που έχουν σχέση με τη Μικρασιατική Καταστροφή, αναφέρονται κάποια πράγματα που έχουν σχέση και με τη Λέσβο, γιατί ήταν το πρώτο μέρος που υποδέχτηκε το μεγάλο κύμα προσφύγων και αργότερα έφυγαν στην ηπειρωτική Ελλάδα. Αλλά είπαμε ότι αυτά καλά θα ήταν να μπουν σε μια σειρά, ώστε τα παιδιά να τα βάλουν και αυτά μες στο μυαλό τους σε μια σειρά και να τα κατανοήσουν καλύτερα, γιατί αν ξαφνικά έρχεσαι και τους λες ότι είχαμε Τουρκοκρατία κι έγιναν αυτά τα γεγονότα για να απελευθερωθούμε, λίγο είναι χαμένα στο μυαλό τους. Τα μπερδεύουμε ακόμα κι εμείς, που υποτίθεται ότι τα ξέρουμε.»

Δ11: «...μέσα από τις εκπαιδευτικές επισκέψεις και ανάλογα με την ηλικία και τις εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών - και επαναλαμβάνονται αυτές οι εκπαιδευτικές επισκέψεις, δηλαδή μπορεί τα παιδιά, ας πούμε, να επισκεφθούν

τον Ιστορικό και Αρχαιολογικό Χώρο στη Θερμή στη Δευτέρα Δημοτικού και να αυτό να επαναληφθεί και στην Έκτη Δημοτικού, οπότε άλλες ανάγκες καλύπτονται στη Δευτέρα Δημοτικού και άλλες στην Έκτη - μαθαίνουν για την Τοπική Ιστορία. Το ότι το σχολείο φροντίζει να βγαίνει και εκτός τάξης είναι απόλυτα συνδεδεμένο με την Ιστορία.»

Συχνά ανέφεραν ότι ξεκινούν μέσα στην τάξη συζήτηση για το θέμα της Τοπικής Ιστορίας που θα μελετηθεί. Οι μαθητές και οι μαθήτριες μπορεί να έρθουν σε επαφή με ποικίλες ιστορικές πηγές: εικόνες, φωτογραφίες, βίντεο, ηχητικά ντοκουμέντα, τραγούδια, ταινίες, κείμενα, βιβλία, χάρτες.

Δ4: «Οι δράσεις ξεκινάνε μέσα από το σχολείο με τη διδασκαλία, όπου όλα αυτά φαίνονται στον χάρτη είτε είναι με τον παραδοσιακό τρόπο ο χάρτης στον τοίχο είτε είναι ηλεκτρονικά. Ε, μετά έχουμε πολλές επισκέψεις, ε, στα Μουσεία που έχει το νησί, έχουμε επισκέψεις στους διάφορους αρχαιολογικούς χώρους. Ε, να τα πω αυτά, όταν, ας πούμε, επισκεπτόμαστε το καταπληκτικό Μουσείο που έχουμε στη Λέσβο, που είναι ρωμαϊκής εποχής, τότε συνδέουμε την Ιστορία αυτής της εποχής με το νησί μας. Όλα αυτά είναι ευρήματα που βρέθηκαν στο νησί και συνδέονται με τη Ρωμαϊκή Ιστορία. Έχουμε το Ρωμαϊκό Υδραγωγείο στο οποίο κάνουμε επισκέψεις, έχουμε το Κάστρο της Μυτιλήνης που συνδέεται με διάφορες φάσεις της Ιστορίας και όλα αυτά, όλοι οι μαθητές κάποια στιγμή τα ακούνε, πρώτα μέσα στην τάξη και μετά στον χώρο. Έχουμε, που δεν είπα παραπάνω, θα το πω τώρα, έχουμε τους καταπληκτικούς χώρους, αρχαιολογικούς χώρους, τον Προϊστορικό Οικισμό της Θερμής, όπου πάλι πιστεύω ότι όλα τα παιδιά σε κάποια φάση της σχολικής τους ζωής θα τον επισκεφθούν και που είναι καταπληκτικός. Έχουμε το Ιερό των Μέσων, ένα – ένα μου έρχεται, που είναι πάλι ένας καταπληκτικός αρχαιολογικός χώρος που αυτοί οι δύο τελευταίοι έχουν αναδειχθεί τελευταία και πιστεύω ότι βοηθάνε πολύ τα παιδιά, τους μαθητές, να καταλάβουν τη μεγάλη Ιστορία του νησιού από τον Προϊστορικό Οικισμό της Θερμής μέχρι να φτάσουμε, ας πούμε, στη Μικρασιατική Καταστροφή και να επισκεφθούν κάποια στιγμή πάλι τα παιδιά το Μουσείο της Μικρασιατικής Μνήμης, που είναι στα Λουτρά, και να τα συνδέσουν αυτά. Επίσης, μέχρι και την πρόσφατη Ιστορία, δηλαδή, στα Τσαμάκια, κάποια στιγμή όταν πηγαίνουμε εκεί, θα δούμε τα μνημεία που έχει για τους εκτελεσθέντες, από τους Γερμανούς, ντόπιους. Όλα αυτά, ε, θα βοηθήσουν τους

μαθητές να κάνουν αυτή την εικόνα στο μυαλό τους, της Ιστορίας, της διαρκούς συνεχούς Ιστορίας που έχει το νησί.»

Αφορμή μπορεί να σταθεί μια επέτειος, εορταστικές εκδηλώσεις, κάτι που διάβασαν σε ένα βιβλίο, παρελάσεις, καταθέσεις στεφάνων σε μνημεία, ομιλίες που συνδέουν τον χώρο με τον χρόνο κ.ά. Με την καθοδήγηση των εκπαιδευτικών και με κριτήριο τα ενδιαφέροντα των μαθητών και μαθητριών αναφέρθηκε ότι μπορεί να υλοποιήσουν διάφορες ερευνητικές εργασίες ή project.

Δ12:«Με την ευκαιρία της κάθε γιορτής, βασικά έτσι, μπορείς μέσα στην τάξη να κάνεις μια πρώτη ενημέρωση του θέματος. Μετά μπορείς να παρουσιάσεις σχετικά βίντεο ή και μέσα από βιβλία αποσπάσματα ή και εικόνες ή φωτογραφίες που έχουν, που αφορούν το γεγονός εκείνο...μπορείς να τους ορίσεις να κάνουν ομαδικές ή ατομικές εργασίες και έρευνα επάνω στο θέμα αυτό και να τα παρουσιάσουν τις επόμενες μέρες...»

Δ9:«Με επισκέψεις σε διάφορα σημεία ιστορικού ενδιαφέροντος, που παρότι τα έχουν επισκεφθεί δεν έχουν αναδειχθεί από την οικογένειά τους και ο ρόλος μας είναι να αναδείξουμε τη σημαντικότητα αυτών των μνημείων και νομίζω ότι το κάνουμε. Δηλαδή, στις διδακτικές μας επισκέψεις και νομίζω ότι γίνεται σε όλα τα σχολεία, προσπαθούμε να βάλουμε κι ένα στοιχείο το οποίο να συνοδεύει την εκδρομή και να την κάνει αντί για ημερήσια εκδρομή, να την κάνει διδακτική επίσκεψη.». «...θα πρέπει να συμπληρώσω ότι έχω διαπιστώσει ότι αρκετοί εκπαιδευτικοί πολλές φορές μελετούν και ιστορικά στοιχεία μέσα στην τάξη σε επίπεδο συγγραμμάτων, ε, οπότε δεν μπορώ να πω ότι μόνο δράσεις, αλλά υπάρχει και η μελέτη πηγών. Άλλη εκδοχή που γνωρίζω είναι ένα σχολείο το οποίο έκανε πολλές επισκέψεις στο αναγνωστήριο της Αγιάσου, εκμεταλλευόμενο το πλούσιο υλικό που έχει η βιβλιοθήκη, για να βρεθούν κάποια στοιχεία, αλλά μένει το θέμα μόνο στην παρατήρηση. Ο χρόνος μας δεν είναι άπλετος για να εμβαθύνουμε, απλά κάνουμε μια απλή σύνδεση. Αυτό. Και δίνουμε κάποιες ιδέες, μέχρι εκεί. Δε νομίζω ότι αρκεί, αλλά αυτό προλαβαίνουμε.»

Αναφέρθηκε ότι στο παρελθόν, πριν αντικατασταθεί το μάθημα της Ευέλικτης Ζώνης από τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων, είχαν υλοποιήσει project με τους μαθητές/τριες για διάφορα δημόσια μνημεία.

Δ11: «Είχαμε κάνει έναν, στα πλαίσια, είχαμε βγει περιπάτους περισσότερους από έναν στην πόλη, όπου στεκόμασταν σε σημεία, τα οποία έβλεπαν τα παιδιά και έλεγαν εδώ υπάρχει ένα άγαλμα, εδώ υπάρχει μια προτομή, εδώ υπάρχει ένας χώρος μνήμης. Κάποια από αυτά τα παιδιά δεν τα επέλεγαν, κάποια τους εντυπωσίαζαν, για παράδειγμα το άγαλμα της Ελευθερίας ήταν ένα σημείο που τους άρεσε πάρα πολύ, το άγαλμα στην πλατεία Σαπφούς με την ποιήτρια, τη Σαπφώ, ήταν ένα, ε, που τους άρεσε, ο Χατζημιχαήλ, που σχετίζεται, ο Θεόφιλος Χατζημιχαήλ, που σχετίζεται με τη ζωγραφική. Υπήρχαν λοιπόν πράγματα τα οποία κέντριζαν το ενδιαφέρον των μαθητών και υπήρχαν και άλλα που δεν κέντριζαν το ενδιαφέρον των μαθητών, για παράδειγμα η προτομή του Γερμανού Καραβαγγέλη, ε, δεν, δεν κέρδισε το ενδιαφέρον των μαθητών, αυτό το προσπερνούσαμε, του Κολοκοτρώνη, αυτό το θέλανε, του Μυριβήλη. Άρα, απλωνότανε όχι μόνο στα αρχαιολογικά αυτό το project αλλά περιελάμβανε σπουδαίες προσωπικότητες του χώρου. Αυτό ήταν όμως το ερέθισμα, ήταν το εναρκτήριο λάκτισμα, για να ξεκινήσει το κάθε παιδί να αναλάβει, όχι κάθε παιδί, να οργανωθούν σε ομάδες, να αναλάβουν τη διερεύνηση, να αναλάβουν την, ε, επεξεργασία, να αναλάβουν να το παρουσιάσουν και στο τέλος όλοι μαζί να προκύψει κάτι συλλογικό, το οποίο μάλιστα παρουσιαζόταν τότε, υπήρχε και εβδομάδα παρουσίασης στο Δημοτικό Θέατρο, οπότε η διάχυση του project ήταν πολύ μεγαλύτερη, διότι πήγαινες εκεί, τα παιδιά παρουσίαζαν το, το project που έκαναν, υπήρχε διάχυση και στα άλλα σχολεία. Ήταν μία έτσι διαφορετική... Τώρα αυτά τα πράγματα δε γίνονται στα πλαίσια των δεξιοτήτων, δε, δε γίνονται.»

Ανάμεσα στις πρακτικές που εφαρμόζουν για τη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας έγινε αναφορά σε αναζήτηση και ψηφιοποίηση παλιών φωτογραφιών από τις οικογένειες των μαθητών και μαθητριών που επιθυμούν να συμμετέχουν σε μια τέτοια δράση αλλά και σε ενασχόληση με προφορικές μαρτυρίες.

Δ15: «...μέσα από εργασίες, μέσα από γιορτές έρχονται σε επαφή...μέσα από διάφορα θεατρικά που κάνουμε σε γιορτές...ή δραματοποίηση κάποιων

γεγονότων...μέσα από επισκέψεις που κάνουμε με τα παιδιά...μέσα από διάφορα βίντεο που βλέπουν, ταινίες αντίστοιχα που βάζουμε μέσα στο μάθημα.» «... μερικές φορές συμμετέχουν και σε προγράμματα που κάνουν τα μουσεία, διάφορα μουσεία κι έτσι, ε, συνδέονται με τον τόπο και την Τοπική Ιστορία...»

Στη συνέχεια της συνέντευξης συζητήθηκε με ποιες δραστηριότητες επιδιώκουν οι εκπαιδευτικοί να γίνει αντιληπτός από τους μαθητές και τις μαθήτριες ο ιστορικός χώρος, η δυναμική που τον δημιούργησε και ο μετασχηματισμός του σε βάθος χρόνου. Αυτή η ερώτηση φάνηκε κάποιους να τους δυσκολεύει. Ίσως δε βοήθησε η διατύπωσή της, ίσως δεν είχε προβληματίσει κάποιους αυτή η διάσταση και με ποιες δραστηριότητες θα την προσεγγίσουν. Αναδείχθηκαν όμως μέσα από τις συνεντεύξεις και κάποιες πολύ ωραίες ιδέες των εκπαιδευτικών.

Δ3: «Ναι... Εδώ τώρα δυσκολεύομαι να δώσω λίγο απάντηση σε αυτό, η αλήθεια είναι...»

Δ4: «Ε, αυτό είναι κάτι πάρα πολύ ωραίο που θα έπρεπε να το έχουμε όλοι στο μυαλό μας, για να συνδέσουμε όλα αυτά που αναφέρετε, τον χώρο, τη δυναμ..., τον χώρο και τον χρόνο, δηλαδή, το νησί που βρίσκεται σε ένα πέρασμα, βρίσκεται πολύ κοντά στη μικρασιατική ακτή, ε, και κάθε φορά που μιλάμε για ένα ιστορικό γεγονός τονίζουμε τη σημασία του χώρου, γιατί έγινε αυτό το ιστορικό γεγονός, δηλαδή γιατί έγινε η αποστασία από την Αθηναϊκή Συμμαχία. Γιατί οι Λέσβιοι ήταν πολύ μακριά από το κέντρο της Αθηναϊκής Συμμαχίας. Γιατί η Μικρασιατική Καταστροφή είναι τόσο στενά δεμένη με την, ε, με τη Μυτιλήνη, ε, με το νησί της Λέσβου; Γιατί είμαστε πολύ κοντά στη Σμύρνη από την οποία έφυγαν οι πρόσφυγες. Ε, όλα αυτά, προσωπικά εγώ και πιστεύω πολλοί συνάδελφοι, προσπαθούμε κάθε φορά να τα συνδέσουμε. Οι δραστηριότητες με τις οποίες το κάνουμε είναι να το λέμε, να το δείχνουμε. Παραδείγματος χάρη πάρα πολλά παιδιά μας τα προηγούμενα χρόνια όπου είχε, ε, για τουριστικούς λόγους αναπτυχθεί η σύνδεση με την απέναντι ακτή, Θυμάμαι, που το συζητούσαμε, όσοι είχαν πάει απέναντι στην Τουρκία πόσο μοιάζει η αρχιτεκτονική της απέναντι ακτής με την αρχιτεκτονική του νησιού και, ε, όταν έκανα Ιστορία στην Έκτη, αυτό το είχαμε αναφέρει. Το θυμάμαι πολύ καθαρά

και είπαμε ότι, ε, αυτό δεν είναι τυχαίο, ότι οι κάτοικοι που μένουν σε αυτούς τους δύο χώρους στο νησί και απέναντι έχουν μια κοινή καταγωγή, είχαν μια κοινή καταγωγή, μια κοινή παράδοση σε όλα, ε, στην αρχιτεκτονική, στα φαγητά, στη μουσική. Όλα αυτά λέγονται, λέγονται από τους περισσότερους τυχαία, από τους περισσότερους συναδέλφους τυχαία, αλλά ουσιαστικά από μόνα τους συνδέονται και γίνονται αυτό το ωραίο που αναφέρει η ερώτησή σας.»

Δ5:«...για τον μετασχηματισμό συγκεκριμένα μπορούμε να αναφέρουμε το παράδειγμα στο Πέραμα της Λέσβου. Μια επίσκεψη εκεί μόνο τα παιδιά τα κινητοποιεί να ενδιαφερθούν, γιατί ερειπώθηκαν όλα αυτά τα εργοστάσια, είχαν μεγάλη οικονομική ανάπτυξη, ε, τι ήταν το κάθε κτίριο, ποιοι τα είχαν δημιουργήσει, ποιος δούλευε εκεί, ποιος ήταν ο ιδιοκτήτης τους και μπορούμε να τους μιλήσουμε και για την ανάπτυξη που είχε το νησί στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, τέλη 19^{ου} και πώς ήρθαν οι Μικρασιάτες, σχημάτισαν όλο το τοπίο. Με τα αρχοντικά που υπάρχουν πολλά στην περιοχή της Γέρας και στη Μυτιλήνη και αυτά είναι πρόδηλα της μεγάλης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης που είχε το νησί και το πάρε δώσε με τους Μικρασιάτες, πριν γίνει η καταστροφή, αλλά και πολλά κτίρια της Μυτιλήνης τα οποία παλαιότερα ήταν αποθήκες, γιατί υπήρχε αυτό το διαμετακομιστικό εμπόριο με τα απέναντι παράλια, πώς άλλαξαν τη χρήση τους τώρα και έγιναν, ε, καφετέριες, τράπεζες, διάφορα δημόσια κτίρια.»

Δ10:«...είχαμε βρει έναν τουρκικό χάρτη, οθωμανικά γράμματα επάνω,... και βάλαμε τα παιδιά να τον επεξεργαστούν και τα παιδιά ακολουθούσαν τις γραμμές του οδικού δικτύου και ξαφνικά βλέπανε ότι δεν υπάρχει σύνδεση, παραδείγματος χάριν, Μυτιλήνης – Αγιάσου, που υπάρχει σήμερα ή δε βλέπανε να υπάρχει σύνδεση Μυτιλήνης – Μανταμάδου που υπάρχει σήμερα. Και αναρωτήθηκαν τα παιδιά: « Καλά και πώς πηγαίνουν, αφού δεν είχε δρόμο;», και η απάντηση ήταν ότι τότε, αυτό θέλαμε να καταλάβουν, ότι η μετακίνηση των εμπορευμάτων και των ανθρώπων γινόταν μέσω θάλασσας που ήταν πολύ πιο εύκολα τα πράγματα. Και αυτό το βρήκαμε και μέχρι τη δεκαετία του '40, που ένας δάσκαλος από τον Μεσότοπο είχε γράψει ένα βιβλίο και λέει ότι όταν οι γονείς μου με πονούσε το δόντι μου και θέλαν να με κατεβάσουν σε γιατρό, έφευγε η βάρκα από το Σίγρι 06:00 ώρα, περνούσε από τον Μεσότοπο 7:00 και κατέβαινε

στη Μυτιλήνη 9:00, μέσω θαλάσσης. Δεν υπήρχε δρόμος. Αυτό για να, αυτό για τον ιστορικό χώρο.»

Δ13: «Ε, προσωπικά, επειδή δεν έχω διδάξει ποτέ σε Έκτη, έχω διδάξει όμως όλες τις άλλες τάξεις...επιλέγω το να δώσω την αίσθηση του τόπου πάντοτε διαμέσου της λειτουργικότητάς του, να έχουμε μία ανθρωπογεωγραφική όψη του χώρου που βρισκόμαστε, να το συνδέσω κυρίως με αναφορές και μύθο, το οποίο το βρίσκω πολύ σημαντικό για την ηλικία των παιδιών. Είναι πολύ σημαντικό να τους δώσεις την αίσθηση του μύθου, του ονειρικού, του μαγικού και από εκεί και πέρα να το συνδέσει κανείς με υλικά υπολείμματα, μνημεία, έτσι ώστε να καταλάβουν ότι ο χώρος τους είναι δυναμικός και ότι μέσα από αυτό μπορούμε να ανακαλύψουμε σαν αρχαιολόγοι, σαν ντετέκτιβ πολλά πράγματα για τους ανθρώπους που πέρασαν, έδρασαν σε αυτόν τον χώρο. Ε, θυμάμαι χαρακτηριστικά ότι αυτό είχε ενθουσιάσει μαθητές μου της Πέμπτης, όταν κάναμε Βυζαντινή Ιστορία, πηγαίνοντας να επισκεφθούμε εκκλησίες και να δούμε και τα ρεύματα και να δούμε και πώς και τι, όπως και μαθητές Τρίτης Δημοτικού που είχαμε σχέση με τη Μυθολογία και τους έδινα τη συνέχεια ότι οι ιεροί τόποι, οι αρχαίοι, ακολουθούνται, δε χάνουν την ιερότητά τους συνήθως, και ακολουθούνται από την επόμενη θρησκεία, ας πούμε, σε μια εκκλησία μπορούμε να δούμε σπαράγματα ενός αρχαίου ναού...Γενικά προσπαθώ να συνδυάσω τον μύθο, όπως σας είπα, με τα σύγχρονα ευρήματα και τη συνέχιση αυτού, να τους δώσω την έννοια της δραστηριότητας των ανθρώπων και της χρήσης του χώρου.»

Δ15: «Αν γίνεται, ξέρω εγώ, μια επίσκεψη σε ένα χώρο αρχαιολογικό, ε, γίνεται και μια συζήτηση σχετικά με το ο χώρος αυτός τι χρήση είχε τότε αυτή την εποχή, γιατί δημιουργήθηκε, ποιος ο λόγος που δημιουργήθηκε. Ή μπορεί να κάνουμε ένα θεατρικό, μια δραματοποίηση, ας πούμε, να παίξουν τα παιδιά ένα θεατρικό της εποχής της αντίστοιχης, ε, που είναι ο αρχαιολογικός χώρος και να θεωρήσουν ότι βρίσκονται σε αυτόν τον τόπο και είναι αυτοί οι άνθρωποι αυτού του τόπου, αυτής της εποχής και, ε, σκέφτονται όπως εκείνοι οι άνθρωποι και προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν τον χώρο για τον λόγο που κτίστηκε αυτός ο χώρος.»

3^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου με τη Γενική Ιστορία;

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα απάντησαν ότι:

Κάποιες από τις παραπάνω απαντήσεις παρουσιάζουν ενδιαφέρον.

Δ4: «...Γίνεται σύνδεση. Ακόμα κι αν δε γίνεται συνειδητά, γίνεται από μόνη της η σύνδεση, γιατί από τη στιγμή που διδάσκεται η Ιστορία όλης της χώρας, η εθνική Ιστορία, ε, η Λέσβος ανήκει σε αυτή τη χώρα, οπότε γίνεται σύνδεση. Αν πούμε, ας πούμε, για την Επανάσταση του 1821 που καλύπτει μια, ένα μεγάλο κομμάτι της Ιστορίας της Έκτης, τότε θα αναφερθεί λιγάκι η Λέσβος, όχι όπως οι περιοχές της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας όπου εκτυλίχθηκε εκεί, σε αυτόν τον χώρο όλη η Επανάσταση, αλλά συνδέεται και αυτό. Γίνεται λοιπόν σύνδεση. Με την ευρωπαϊκή Ιστορία, ανήκουμε στην Ευρώπη, γίνεται σύνδεση. Με την παγκόσμια Ιστορία γίνεται σύνδεση με τον τρόπο που είπαμε παραπάνω,

ότι ο χώρος στον οποίο βρίσκεται το νησί όπου είναι ένα πέρασμα για τη μικρασιατική ακτή, την Ελλάδα, την υπόλοιπη Ελλάδα και πόσο κοντά είναι στη Βόρεια Ελλάδα, όλα αυτά συνδέονται κατευθείαν με τον ρόλο που παίζει η Ελλάδα στην παγκόσμια Ιστορία που είναι και η Ελλάδα ένα πέρασμα ανάμεσα σε τρεις ηπείρους κτλ. κτλ. Αυτά συνδέονται αυτόματα μεταξύ τους. Όπως είπα και πριν, για τους περισσότερους συνδέονται αυτόματα και πιστεύω λιγότεροι τα συνδέουμε συνειδητά. Οπότε πιστεύω ότι γίνεται σύνδεση.»

Δ5: «Ε, αυτό επαφίεται στις καλές προθέσεις των δασκάλων, γιατί μέσα στα σχολικά εγχειρίδια δε γίνεται ιδιαίτερη σύνδεση ούτε και, ε, παρέχεται το υλικό. Ε, δεν είναι υποχρεωτική η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας, δεν υπάρχει και ο χρόνος, οπότε εάν γίνει η σύνδεση πιο συγκροτημένα και οργανωμένα και προγραμματισμένα προκειμένου να μάθουν τα παιδιά με έναν τρόπο που θα τους μείνουν κιάλας στοιχεία και όχι αποσπασματικά, αυτό επαφίεται στην καλή πρόθεση του δασκάλου και στο μεράκι του και, ε, πόσο είναι ο ίδιος γνώστης Τοπικής Ιστορίας.»

Αναφέρθηκε και η σιωπή που συνοδεύει κάποια ιστορικά θέματα και μνήμες που δημιουργούν αμηχανία και ίσως επιδιώκεται να υποβαθμιστούν.

Δ7: «Νομίζω πως όχι. Γενικά νομίζω πως δε γίνεται. Ε, νομίζω γίνεται λίγο αποσπασματικά αυτό. Ε, δηλαδή για παράδειγμα η Απελευθέρωση του νησιού, η οποία έγινε 100 χρόνια μετά την Επανάσταση έτσι; Το μαθαίνουν στο σχολείο για την Επανάσταση του '21, δεν υπάρχει κάποια σύνδεση εμφανής και αντιληπτή από τα παιδιά του πώς απελευθερώθηκε το νησί, γιατί απελευθερώθηκε μετά από τόσα χρόνια, τι συνέβη, τι γινόταν όλα αυτά τα χρόνια στο νησί το οποίο δεν είχε απελευθερωθεί, ε, το οποίο είναι ένα πολύ σύνθετο ζήτημα. Ε, δεν ξέρω αν επί τούτου δεν, ε, δεν αναδεικνύεται ή αν απλώς είναι, ας το πούμε, αστοχία, ή, ε, αμέλεια το ότι δεν υπάρχει σύνδεση. Ίσως θα πρέπει να κάτσει ο εκπαιδευτικός να εξηγήσει κάποια πράγματα το γιατί, ας πούμε 100 χρόνια στη Λέσβο δεν υπήρχε ούτε επανάσταση ούτε μια προσπάθεια απελευθέρωσης του νησιού κι αυτό ίσως να είναι κάπως, ε, ανάλογα το πώς θα το αναδείξει και ο εκπαιδευτικός, ίσως να ήταν και λίγο άβολο, ας το πούμε, για την «Πολιτεία».»

Έγινε κάποια νύξη σε θέματα φαντασιακής ομοιογένειας.

Δ13: «Καθόλου δε γίνεται, όχι μόνο της Λέσβου ούτε της Κρήτης ούτε των Ιονίων ούτε τίποτα. Το βλέπουμε σαν ένα ενιαίο χώρο με τον ίδιο, πώς να το πω, ομοιογενή, ας πούμε, λες και όλα τα μέρη έχουν την ίδια εξέλιξη και οι άνθρωποι δημιούργησαν την ίδια στιγμή, ας πούμε, επαναστάσεις...»

Εκφράστηκε η αντίληψη ότι η Γενική και η Τοπική Ιστορία είναι αλληλένδετες και θα έπρεπε οι μαθητές/τριες να ξεκινούν από τη γνώση της Τοπικής Ιστορίας και να τη συνδέουν με τη Γενική Ιστορία.

Δ12: «Μερικές φορές θα έλεγα, όχι πάντα, αν και θα έπρεπε αυτό να ήταν κανόνας, να μην ισχύει το μερικές φορές, αλλά το πάντα, γιατί όπως είπα πιο μπροστά είναι πολύ καλό και το σωστό τα παιδιά να ξεκινάνε από τη γνώση της Τοπικής Ιστορίας και μετά να πηγαίνουν σε γενικότερη Ιστορία, γιατί το ένα συνδέεται με το άλλο αλληλένδετα και δεν πρέπει να διαχωρίζονται, όπως πολλά παιδιά νομίζουν ότι είναι ξεχωριστά θέματα το ένα με το άλλο.»

Στη συνέχεια οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν ποια τοπικά ιστορικά στοιχεία επιλέγουν να τα συνδέσουν με τη Γενική Ιστορία.

Οι απαντήσεις τους ομαδοποιούνται παρακάτω:

- Μυθολογία
- Παλαιολιθική Εποχή: Ροδαφνίδια Λισβορίου
- Εποχή του Χαλκού: Προϊστορικός Οικισμός Θερμής
- Αρχαία Άντισσα, Αρχαία Ερεσός, Αρχαία Μήθυμνα
- Αποστασία Μυτιλήνης
- Αρχαιολογικά ευρήματα
- Ρωμαϊκή εποχή: Ρωμαϊκή ιχθυοδεξαμενή Μυτιλήνης, Υδραγωγείο Μόριας, τα ψηφιδωτά δάπεδα της οικίας Μενάνδρου
- Κάστρα
- Επανάσταση 1821
- Τουρκοκρατία (Τζαμιά, λουτρά, βρύσες κ.ά.)
- Απελευθέρωση Λέσβου
- Γερμανική Κατοχή, Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος
- Μικρασιατική Καταστροφή
- Μνημεία, ηρώα, αγάλματα

- Λαογραφία, έθιμα, θρησκεία (εκκλησίες κ.ά.)
- Πολυτεχνείο
- Προσφυγικό ζήτημα
- Κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική δραστηριότητα

Αναλύοντας τις συνεντεύξεις των εκπαιδευτικών αναδείχθηκε ότι δίνουν έμφαση στη Μικρασιατική Καταστροφή και στις επιπτώσεις της στο νησί της Λέσβου.

Δ9:«Η μικρασιατική μας καταγωγή είναι ένα πολύ σημαντικό θέμα και η καταστροφή της Σμύρνης, γιατί μας έφερε εδώ έναν άλλο πολιτισμό τελείως διαφορετικό και μας έφερε την ανάπτυξη. Πολλά χωριά, πληθυσμιακά από το '22 και μετά πολλαπλασιάστηκαν, διπλασιάστηκαν κι έφεραν κι αυτοί οι άνθρωποι, ε, έναν νέο πολιτισμό τον οποίο τον βλέπουμε. Τον βλέπουμε στη μουσική, για παράδειγμα πολλά παιδιά ακούν παραδοσιακή μουσική, αυτά τα πανηγυριώτικα που λέμε, τον Αϊβαλιώτικο, κι ενώ τα χορεύουν, τους αρέσει, τα έχουν στα κινητά τους οι γονείς τους και τα ακούνε, δεν ξέρουν από πού προέρχονται. Κάνεις λοιπόν αυτή τη σύνδεση και πιστεύω ότι είναι η βάση, για να μπορέσεις να προχωρήσεις παραπέρα και να επεκταθείς σε οτιδήποτε θέλεις.»

Δ15:«Τώρα ανάλογα ποια ταιριάζουν...αν μελετάμε την εποχή της Τουρκοκρατίας εδώ έγινε μια ναυμαχία στην Ερεσό που συνδέεται. Αν μελετάμε τη βυζαντινή εποχή τα κάστρα ανήκουν σε αυτή την εποχή, τα κάστρα που υπάρχουν στη Μυτιλήνη, στον Μόλυβο, στο Σίγρι...Αν, ξέρω εγώ, μελετάμε τη Μικρασιατική, την περίοδο της Μικρασιατικής Καταστροφής, σίγουρα εδώ πέρα συνδέεται πάρα πολύ η Τοπική Ιστορία. Ανάλογα, δηλαδή, ποια ταιριάζουν, αλλά γενικά μπορείς να συνδέσεις και όλα τα στοιχεία, γιατί η Ιστορία έχει πολλές πλευρές δεν είναι μόνο τα γεγονότα, είναι και οι άνθρωποι, οι ασχολίες, τα κτίρια, τα πάντα, τα ήθη και τα έθιμα, οπότε όλα αυτά συνδέονται με τη Γενική Ιστορία, μπορείς να τα συνδέσεις και να κάνεις αναφορές, ας πούμε, και εδώ πέρα για τα αντίστοιχα ήθη και έθιμα κάθε εποχής, τις μουσικές, τις παραδόσεις, τις φορεσιές, όλα συνδέονται. Όλα αυτά είναι Ιστορία, οπότε κάθε εποχή άνετα συνδέεται με την Τοπική Ιστορία.»

Στην ερώτηση με ποιες δράσεις επιτυγχάνεται η σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας με τη Γενική Ιστορία:

Δ15:«...ανάλογα το μάθημα μπορούμε να το διευρύνουμε και να το πάμε και στην Τοπική Ιστορία, δηλαδή, να δούμε και τα γεγονότα αυτά στην Τοπική Ιστορία. Τι συνέβη εδώ πέρα αυτή την περίοδο στην Τοπική Ιστορία ή να δούμε...αυτό που είπα για τα ρούχα, τις ενδυμασίες εδώ σε σύγκριση με τις άλλες περιοχές της Ελλάδας... στην περίοδο της Τουρκοκρατίας...φορούσαν φουστάνελες στην ηπειρωτική Ελλάδα, εδώ φορούσαν τις βράκες... να δούμε τη διαφορά, να δούμε τις ομοιότητες και τις διαφορές με την Τοπική Ιστορία ανάλογα τα γεγονότα σε διάφορα πλαίσια της εποχής...στο κομμάτι της εργασίας με τι ασχολούνταν τότε οι άνθρωποι σε κάθε εποχή ή πώς ήταν η διοίκηση εδώ πέρα ανάλογα την περίοδο. Ναι, μπορούμε να κάνουμε εργασίες διάφορες μέσα στο σχολείο, μπορούμε να κάνουμε και δραματοποιήσεις, μπορούμε να κάνουμε κι ένα θεατρικό, μπορούμε να ψάξουν τα παιδιά να κάνουν μια έρευνα επάνω στην Τοπική Ιστορία, δηλαδή, ανάλογα με τη Γενική Ιστορία τι μελετάμε να κάνουν και μια έρευνα... να ψάξουν να βρουν πηγές εδώ για τον τόπο τους, να πάρουν συνεντεύξεις από άτομα, να μελετήσουν,...να ρωτήσουν ε, να βρουν μέσα από το διαδίκτυο ή να ψάξουν στην τοπική βιβλιοθήκη, στη Δημοτική Βιβλιοθήκη...να βρουν οτιδήποτε μέχρι και μουσική μπορούν να βρουν αντίστοιχη της εποχής, ανάλογα τα ενδιαφέροντά τους.»

Είναι σημαντικό ο/η εκπαιδευτικός να προσφέρει κίνητρα στους μαθητές/τριες, ώστε να προσεγγίσουν την ιστορική γνώση με έναυσμα τα ενδιαφέροντά τους.

Δ16:«Μπορώ να τους δώσω κάποια στοιχεία ως αφορμή, να προβάλλω κάποιες φωτογραφίες, βίντεο, αν υπάρχουν κάποια ηχητικά και σίγουρα θα ζητήσω να βρουν στο οικογενειακό τους περιβάλλον ή στο περιβάλλον του χωριού, της κοινότητας άτομα, τα οποία θα μπορέσουν να μας διηγηθούν κάτι ή να μεταφέρουν κάποια εμπειρία, κάποια μνήμη κάποιου προγόνου. Ε, δε θα μείνω, δηλαδή, μόνο στο προφορικό χρησιμοποιώ πολύ τη συνέντευξη, αλλά και οπτικοακουστικό υλικό, χάρτες σίγουρα, για να εντοπίσουμε το που είμαστε τώρα, πού συνέβησαν τα γεγονότα στα οποία αναφερόμαστε, ε, και θα ζητήσω σίγουρα να εμπλουτίσουν τις γνώσεις μας τα στοιχεία που θα φέρουν τα παιδιά στην τάξη.»

Στα βιβλία του Δημοτικού υπάρχουν διαθεματικές δραστηριότητες τέτοιου τύπου, όπως για παράδειγμα στο σχολικό βιβλίο της Γλώσσας της Έκτης Δημοτικού στην ενότητα: «Η ζωή σε άλλους τόπους» που παροτρύνονται οι μαθητές/τριες, εκτός των άλλων, να αναζητήσουν προφορικές μαρτυρίες και φωτογραφικό υλικό από συγγενικά τους πρόσωπα που έχουν καταγωγή από τη Μικρά Ασία (Υ.ΠΑΙ.Θ & Ι.Ε.Π.,χ.χ.).

4^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν;

Οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν αρχικά ποια είναι τα πλεονεκτήματα της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.

Δ5:«Λοιπόν πλεονεκτήματα έχουμε πολλά, γιατί καλλιεργείται κυρίως η ευαισθητοποίηση όσον αφορά της ιστορικής αξίας του τόπου που ζουν, του νησιού, της πόλης, του χωριού, οπότε αποκτούν ιστορική ευαισθητοποίηση. Περισσότερο επιτυγχάνεται γνώση βαθιά του τόπου, αγάπη για τον τόπο, γίνονται και καλύτεροι και ενεργότεροι πολίτες, γιατί όταν γνωρίζουν τον τόπο τους και τον αγαπούν έχουν το ενδιαφέρον να προσφέρουν, να βελτιώσουν, να κάνουν καλύτερα πράγματα, να συμμετάσχουν, ε, στα κοινά, ε, και στην κοινωνική και πολιτική τους ζωή γενικότερα, όταν μεγαλώσουν. Αποκτούν κοινωνική ευαισθητοποίηση, επομένως μειώνονται και φαινόμενα βανδαλισμού, ε, απόρριψης σκουπιδιών και οτιδήποτε άλλο στον τόπο τους και, ε, μπορούμε να αναφέρουμε ότι νιώθουν μια βαθύτερη σύνδεση με το παρελθόν τους, ε, με το μέρος που ζουν, με τα κτίρια, ε, με τους ανθρώπους, με την ιστορική τους κληρονομιά και αποκτούν και κριτική σκέψη, δηλαδή πώς μετασχηματίστηκε όλο αυτό και έχουμε φτάσει στο σήμερα, τι μπορούμε να κάνουμε εμείς καλύτερο, για να αποφύγουμε τα λάθη του παρελθόντος, ε, από τι μπορούμε να προφυλαχθούμε για να μην έχουμε κάποιες επιπτώσεις, ε, που είχαν οι πρόγονοί μας, πώς μπορούμε να βελτιώσουμε τις σχέσεις μας με τους άλλους

λαούς, με τους γείτονές μας, γιατί δημιουργούνται προβλήματα όπως δημιουργήθηκαν παλιά, μήπως υπάρχουν κύκλοι που επαναλαμβάνονται, δημιουργούνται, ε, δηλαδή κριτικά ερωτήματα, ιδίως στις μεγαλύτερες τάξεις, Πέμπτη και Έκτη και πάνω. Βέβαια όλα αυτά θα πρέπει να δοθούν και αφορμές από τον δάσκαλο για να μπορέσει να δρομολογηθεί και μια τροχιά σκέψης. Δεν πηγάζει μόνο του, δηλαδή από τις προσλαμβάνουσες των παιδιών, ε, που έχουν από το σπίτι και λοιπά. Για όλα αυτά πρέπει να υπάρχει και μια ανατροφοδότηση και μια συζήτηση με τους γονείς ίσως για να υπάρχει και ευαισθητοποίηση γενικότερη.»

Δ8: «Ε, με τη μελέτη της τοπικής Ιστορίας, επειδή δε θα βασίζεται μόνο σε πηγές του βιβλίου και τα παιδιά θα είναι ή είναι κάποια παιδιά σε μία δράση, σε μία εγρήγορση, πώς να το πω, θα ερευνούν στην ουσία, θα είναι μικροί ερευνητές, αυτό δίνει την αυτενέργεια, περνάει το μάθημα από παθητικό σε ενεργητικό, σε βιωματικό, τα παιδιά νιώθουν τη χαρά της ανακάλυψης και όχι μόνο της ανακάλυψης γενικότερα αλλά και μαθαίνουν για τον τόπο τους για τις ρίζες τους, ε, αυτό βοηθάει και στον προσδιορισμό του εαυτού στον χώρο, θεωρώ. Θεωρώ ότι είναι πολύ σημαντικό, γιατί θα δώσει και τη βάση για να, για να κάνουμε και τα άλλα μαθήματα έτσι, βιωματικά.»

Δ9: «Το σημαντικότερο; Δύο είναι, ο προσδιορισμός της ταυτότητας και η εξάλειψη κάθε ρατσιστικού φαινομένου, γιατί, όταν κάποιο παιδί αντιληφθεί ότι η καταγωγή του δεν περιορίζεται στο, στο σύνορο... τότε αλλάζεις την αντίληψή του σε σχέση με τον κόσμο. Αυτά είναι τα δύο μεγάλα πλεονεκτήματα.»

Δ10: «Πλεονεκτήματα είναι ότι... ενθουσιάζει το παιδί.», «...είναι ένα ταξίδι όλο αυτό κατά κάποιο τρόπο, το οποίο σε παρασέρνει, παρασέρνει και τα παιδιά. Παρασέρνει τα παιδιά, πάρα πολύ σημαντικό...»

Δ11: «Α, είναι πάρα πολλά... γνωρίζεις τον τόπο σου, γνωρίζεις την Ιστορία σου, είναι πιο βιωματικό, σε αφορά περισσότερο, νιώθεις ότι αυτό το έκανε ο παππούς σου, ο προπάππους σου, αν είναι και Ιστορία νεότερη υπάρχουν και μαρτυρίες. Τους μιλάς, ας πούμε, για τη Μικρασιατική Καταστροφή και το Άγαλμα της Μικρασιάτισσας Μάνας και σου λένε είμαστε Μικρασιάτες και ήρθαμε από εκεί και έχουμε αυτό και ο παππούς μου, η γιαγιά μου και το σπίτι μας. Γίνεται η Ιστορία, όχι ένα βιβλίο το οποίο το μελετάμε και κάτι έχει μέσα και

δεν έχει λόγο ύπαρξης, γίνεται η Ιστορία βίωμά σου, η Ιστορία σε αφορά, οπότε είναι απαραίτητη η σύνδεση.»

Όλοι οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο έχει πολλά πλεονεκτήματα.

Στη συνέχεια ερωτήθηκαν ποια είναι τα μειονεκτήματα της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.

Δ2: «Δεν υπάρχουν μειονεκτήματα, κανένα μειονέκτημα.»

Δ4: «Δεν υπάρχουν μειονεκτήματα. Τα μειονεκτήματα είναι μόνο ο χρόνος. Ε, ο χρόνος, επειδή στο Δημοτικό πρέπει να διδαχθεί η Ιστορία χιλιάδων ετών...»

Δ5: «Λοιπόν μειονεκτήματα αμιγώς δεν υπάρχουν. Το μόνο που θα μπορούσε να αναφερθεί είναι ότι μειώνεται, αν γίνει έτσι ένα προγραμματισμένο πρόγραμμα, μειώνεται ο χρόνος μελέτης της Γενικής Ιστορίας...»

Το ένα τέταρτο των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα θεωρούν ότι η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο δεν έχει μειονεκτήματα.

Οι υπόλοιποι πιστεύουν ότι υπάρχουν μειονεκτήματα και κάποιοι θεωρούν ότι είναι και πολλά.

Δ6: «Ε, μειονεκτήματα είναι πάρα πολλά. Δεν υπάρχουν οργανωμένες βιβλιοθήκες, δεν υπάρχουν χώροι στους οποίους θα μπορούσαν να... και τρόποι να προστρέξουν τα παιδιά και να βρουν τις πληροφορίες που θα έπρεπε να βρουν. Ε, υπάρχουν και πολλές συγκεχυμένες και αντικρουόμενες απόψεις, ειδικά για παράδειγμα, στο ζήτημα του Εμφυλίου... υπάρχουν λοιπόν ζητήματα τα οποία δύσκολα μπορεί να τα προσεγγίσει ένα παιδί σε αυτή την ηλικία. Αυτό είναι ένα μειονέκτημα το γεγονός ότι ακόμα και σήμερα εμείς οι μεγαλύτεροι που προσεγγίζουμε τα ιστορικά γεγονότα αυτής της περιόδου, ο καθένας από εμάς μάλλον, χρησιμοποιεί τις προσωπικές του θέσεις και τις προσωπικές του αντιλήψεις για να βγάλει τα όποια συμπεράσματά του για αυτό το διάστημα, με αποτέλεσμα, ε, να υπάρχουν ένθεν κακείθεν αντιπαλότητες ακόμα και σε επίπεδο ιστορικής έρευνας.»

Δ12: «...ένα άλλο μειονέκτημα, δεν ξέρω αν το πω μειονέκτημα, αλλά θέλει προσοχή, είναι πώς διαχειρίζεσαι ένα τέτοιο ιστορικό γεγονός και τον τρόπο που

το προσεγγίζεις, επειδή μερικές φορές μπαίνουν μέσα και οι πολιτικές καταστάσεις και τα συμφέροντα και μπορεί εύκολα να παρεξηγηθείς με τον τρόπο που εσύ πας να πλησιάσεις ένα τέτοιο γεγονός.»

Δ1:«...επειδή η Γενική Ιστορία είπαμε σαν στόχο έχει να προωθήσει... την αγάπη για τη χώρα συνολικά, εάν κάθε τόπος αρχίσει και μελετάει ειδικά τη δική του Ιστορία, ε, θα υπάρξουν προστριβές κάπου... Θα υπάρξουν προστριβές, αυτό είναι μειονέκτημα.»

Δ16:«Νομίζω ότι υπάρχει ένας κίνδυνος...να υψωθούν σαφή όρια και σαφή σύνορα και σαφείς, ας πούμε, διαχωρισμοί όσον αφορά στο ότι κάτι τοπικό μάς δίνει την αντίληψη ότι εμείς διαφέρουμε από τους υπόλοιπους.»

Στη συνέχεια τέθηκε το ερώτημα ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί σε σχέση με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας.

Δ5:«Η βασικότερη δυσκολία είναι η έλλειψη χρόνου, ε, δεν έχει χρόνο, ε, δεν υπάρχει δυνατότητα να διατεθούν πολλές ώρες, είναι, ήδη, λίγες οι ώρες για την Ιστορία, αν λάβουμε υπόψη ότι πολλές από αυτές αφιερώνονται στα διαγωνίσματα, στη διόρθωση των ασκήσεων, στη μελέτη του προηγούμενου μαθήματος, στις επαναλήψεις για τα διαγωνίσματα, μένει πολύ λίγος χρόνος που μπορεί να αφιερωθεί. Επίσης λείπουν τα μέσα, πολλά σχολεία δεν έχουν αξιόλογη βιβλιοθήκη ή αρχειακό υλικό. Ε, δεν υπάρχει, δε δίνεται στους δασκάλους, και κάποια βοήθεια, ε, δηλαδή κάποιο υλικό που μπορούν να αξιοποιήσουν. Ε, λείπει και η πρόσβαση στο υλικό, σε πολλά σχολεία δεν υπάρχει, είναι δύσκολη δηλαδή η σύνδεση με το δίκτυο, με προτζέκτορες και με όλη αυτή την υλικοτεχνική υποδομή. Αλλά κυρίως αυτό, για να καλλιεργηθεί η αγάπη στον δάσκαλο να κάνει ολόκληρη εργασία για την επαφή των παιδιών και να αφιερώσει το χρόνο και να έχει τη διάθεση πρέπει να έχει και τα κατάλληλα εργαλεία, πρέπει να έχει και κάποιο χέρι βοήθειας, κάποιο έναυσμα, για να τα οργανώσει όλα από την αρχή και αν λάβουμε υπόψη ότι κάνει και στα υπόλοιπα μαθήματα το ίδιο, με τον ίδιο ενθουσιασμό, είναι δύσκολο αυτό.»

Δ9:«Το εύρος της ύλης και ο περιορισμένος χρόνος...Οπότε κάνουμε ό,τι μπορούμε.»

Η πλειονότητα των εκπαιδευτικών θεωρεί ότι η μεγαλύτερη δυσκολία είναι η έλλειψη χρόνου. Σημαντική δυσκολία θεωρούν και την έλλειψη υλικού.

Δ1: «*Ε, μια δυσκολία είναι ότι δεν υπάρχει το υλικό.*»

Άλλη σημαντική δυσκολία που εντόπισαν είναι το γνωστικό υπόβαθρο των εκπαιδευτικών.

Δ7: «*Ε, καταρχάς, το δικό τους το υπόβαθρο, το κατά πόσο οι ίδιοι γνωρίζουν κάτι σε βάθος ή ακόμα και εάν γνωρίζουν ότι κάτι υπάρχει, όχι, να το γνωρίζουν σε βάθος, να γνωρίζουμε ότι υπάρχει ένα κομμάτι της Ιστορίας, αυτό. Έχουν, εντάξει ως ενήλικες μπορώ να πω ότι έχουν ένα μερίδιο ευθύνης, αλλά και οι ίδιοι αν δεν έχουν δεχθεί το αντίστοιχο ερέθισμα, από που να ξέρουν, ε, να ψάξουν κάτι. Πάλι δηλαδή είναι λίγο συνολικό. Ναι, η βασική δυσκολία είναι αυτό, η άγνοια του ίδιου του εκπαιδευτικού σε αυτά τα θέματα και μετά από εκεί και πέρα ακόμα και η όποια γνώση έχει του πώς θα το χειριστεί και να το, ε, μεταδώσει και στα παιδιά.*»

Δ16: «*Σίγουρα οι εκπαιδευτικοί, οι οποίοι εργάζονται σε διαφορετικά μέρη κάθε χρόνο, αλλάζουν συνέχεια μέρος, καλούνται πέρα από τη Γενική Ιστορία να ψάξουν και να βρουν επί μέρους, δηλαδή στοιχεία Τοπικής Ιστορίας. Είναι κάτι που δυσκόλεψε και εμένα...*»

5^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το είδος και τον τρόπο επιμόρφωσης που θα μπορούσε να υποστηρίξει το έργο τους σε θέματα διδακτικής Ιστορίας;

Οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν πώς μπορεί να υλοποιηθεί επιμόρφωση σε θέματα διδακτικής Ιστορίας για να τους διευκολύνει στο έργο τους.

Δ13: «*Μόνο με εργαστήρια, όχι τύπου, θέλω να πω βιωματικά και face to face, όχι με.. Ας πούμε να πάρουν μαζί ένα project με ένα παράδειγμα, ξέρω εγώ η Τοπική Ιστορία της Λέσβου στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, συγκεκριμένα το να το αναλάβουν, για να μπορούν να δουν και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν σε*

ομάδα, πού θα ανατρέξουν και μεθοδολογικά να μπορέσουν να βρουν το βηματισμό, έτσι ώστε να το αναπαράγουν στην τάξη τους και στα σχολεία τους. Σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι είναι επιμόρφωση όπως τα Εργαστήρια Δεξιοτήτων όπου κάθεται ένας σε μια οθόνη και αρχίζει και σου αραδιάζει θεωρίες.»

Δ7:« Ε, με σεμινάρια, ε, βιωματικά. Ε, ναι, δηλαδή όχι διαλέξεις σε καμία περίπτωση, γιατί όσες φορές έχει γίνει διάλεξη, οι εκπαιδευτικοί απλά βαριούνται, το πιο συνηθισμένο. Όταν γίνονται βιωματικά σεμινάρια, όπου ο εκπαιδευτικός μπαίνει και στη θέση του μαθητή και υπάρχουν εναλλαγές στους ρόλους, εννοώ στο πλαίσιο του σεμιναρίου, είναι πιο αποδοτικό και λειτουργικό θεωρώ, αλλά σπάνια βλέπουμε σεμινάρια σχετικά με την Ιστορία και επιμορφώσεις. Δε θυμάμαι, δηλαδή να έχω κάνει. Πέρα από μία επιμόρφωση, είχα πάει στο μείζον πρόγραμμα επιμόρφωσης το οποίο έγινε μια φορά, ένα εξάμηνο, δεν ξανάγινε ποτέ. Εκεί κάναμε για την Ιστορία και ό,τι κάναμε στο Πανεπιστήμιο, αλλιώς δε θυμάμαι ποτέ να μας έχουν κάνει βιωματική επιμόρφωση.»

Δ4:«Ε, θεσμική επιμόρφωση για τα θέματα της Ιστορίας δεν υπάρχει. Υπάρχει βέβαια επιμόρφωση που μπορεί κάθε εκπαιδευτικός να λάβει, ε, μέσω των σεμιναρίων που γίνονται, των συνεδρίων της Ιστορίας, που γίνονται στον τόπο μας, των, ε, μεταπτυχιακών σπουδών, αλλά θα προτιμούσα ως εκπαιδευτικός να υπάρχει μια θεσμική επιμόρφωση στα θέματα της Ιστορίας γενικά και της Τοπικής Ιστορίας, γιατί η Ιστορία είναι ένα θέμα που κάθε πλευρά το βλέπει διαφορετικά. Αυτό το κοινό που λέμε από ποια πλευρά βλέπεις την Ιστορία. Ε, και αυτό θα ήταν καλό να γίνεται θεσμικά κατά τη γνώμη μου.»

Δ11:«Δια ζώσης. Δια ζώσης, δια ζώσης. Δια ζώσης. Συναντήσεις, ημερίδες, τριήμερα, δεν ξέρω. Γινότουσαν αρκετά πράγματα. Το ότι έχουμε το Πανεπιστήμιο εδώ είναι πολύ σημαντικό. Θέλουμε περισσότερο να έχουμε διάδραση Τριτοβάθμιας με Πρωτοβάθμια, με Δευτεροβάθμια...Τους θέλουμε αρωγούς σε αυτή τη διαδικασία. Υπάρχουν φοιτητές στο Πανεπιστήμιο Αιγαίου, υπάρχουν μεταπτυχιακοί, υπάρχουν διδακτορικοί, υπάρχουν άνθρωποι, που ασχολούνται με αυτό. Θέλουμε τα φώτα τους. Πού 'ναι το; Είναι κρίμα που δεν τα έχουμε.»

Δ5: «Κατά αρχάς θα ήταν πολύ χρήσιμο στο προπτυχιακό πρόγραμμα στα Παιδαγωγικά Τμήματα να υπάρχει μια κατεύθυνση στην Ιστορία ή και σαν επιλογής μάθημα, ε, ο τρόπος προσέγγισης της Τοπικής Ιστορίας και διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας, δηλαδή όχι να γίνεται αναφορά σε συγκεκριμένη θεματολογία στον άλφα βήτα τόπο, αλλά στα μεθοδολογικά ζητήματα της διδασκαλίας. Ε, σε επόμενο επίπεδο θα είναι πολύ χρήσιμο στα εισαγωγικά σεμινάρια που κάνουν οι αναπληρωτές και οι νεοδιόριστοι εκπαιδευτικοί να γίνεται συντονισμένα ένας κύκλος σεμιναρίων πάνω στη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας, γιατί είναι κάτι που και ενδιαφέρει τους δασκάλους και το κάνουν είτε αυθόρμητα είτε συντονισμένα, ε, και χρειάζονται καθοδήγηση και βοήθεια όσον αφορά τις μεθοδολογικές αδυναμίες που αντιμετωπίζουν κατά καιρούς. Ε, τώρα κάτι άλλο που θα μπορούσε να γίνει είναι να υπάρχει μια κοινή πλατφόρμα, να μπορούν οι εκπαιδευτικοί να συζητούν μεταξύ τους, να ανταλλάσσουν απόψεις και γνώμες και έτσι να βελτιώνεται και το έργο τους.»

6^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι προτάσεις των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο;

Ερωτήθηκαν οι εκπαιδευτικοί ποια είναι η πρότασή τους για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.

Κάποιες από τις απαντήσεις τους είναι οι ακόλουθες.

Δ7: «Ε, καταρχάς, θεωρώ ότι θα έπρεπε να γίνει κάτι οργανωμένο, έστω και σε τοπικό επίπεδο...θεσμικά...να γίνει μια καλή επιμόρφωση προς τους εκπαιδευτικούς, το πώς να γίνει το μάθημα της Ιστορίας γενικά...πιο ευχάριστο, πιο λειτουργικό και κατ' επέκταση να γίνει και για την Τοπική Ιστορία, που στην Τοπική Ιστορία δίνεται και η ευκαιρία να πας και στον τόπο το συγκεκριμένο, να πας να δεις το κάστρο και να το δεις με μια άλλη ματιά από το απλώς μια επίσκεψη.»

Δ1:«...να ενεργήσει το Υπουργείο Παιδείας, να συμβουλευσει τους κατά τόπους... Δήμους, τους Νομούς, τις Περιφέρειες και να τυπώσουν ένα - για κάθε νομό της Ελλάδος όχι για τη Λέσβο μόνο - να τυπώσουν ένα βιβλιαράκι, το οποίο να έχει τις βασικές πληροφορίες που να αφορούν και τη Γεωγραφία και την Ιστορία και τον πολιτισμό και τα πρόσωπα που έχουν διακριθεί σε κάθε τόπο. Και τα παιδιά να μελετήσουν, να ψάξουν να βρουν και περισσότερες πληροφορίες, αλλά να έχουν τον σκελετό, τη βάση όλων αυτών, θα ήταν μια χρήσιμη γνώση. Θα ήταν χρήσιμη και για τους δασκάλους, διότι όλοι οι δάσκαλοι δεν είναι από τη Λέσβο... Αν υπήρχε αυτό όμως θα το μελετούσε ο δάσκαλος... και μαζί με τους μαθητές του θα έκαναν πιο ολοκληρωμένη διδασκαλία και τα παιδιά θα μάθαιναν περισσότερα πράγματα.»

Δ12:« Ε, θα έλεγα ότι το Υπουργείο θα έπρεπε εδώ να προβλέψει, που δεν το προβλέπει, μάλλον το προβλέπει, αλλά το αφήνει τόσο φλου και τόσο θολό το τοπίο που δε βοηθάει, θα έπρεπε λοιπόν το Υπουργείο να δίνει χωροχρόνο στον κάθε εκπαιδευτικό, έξτρα χωροχρόνο και όχι να το πηγαίνει τσίμα τσίμα το μάθημα της Ιστορίας. Να δίνει, ας πούμε, δέκα ώρες τον χρόνο ελεύθερες, έτσι ώστε ο εκπαιδευτικός μέσα σε αυτές τις δέκα ώρες να μπορεί να ασχοληθεί με άλλα θέματα Τοπικής Ιστορίας. Εννοείται ότι το κάθε μέρος της Ελλάδος θα έχει να επιλέξει κάτι διαφορετικό, ανάλογα τα γεγονότα που έχει ζήσει. Αυτό θα έλεγα σαν βασικό που θα μπορούσε να γίνει από το Υπουργείο, από τη μεριά του Υπουργείου. Αν και εμείς μερικές φορές αυτό το κάνουμε, όχι μερικές, πολλές φορές το κάνουμε, αλλά ουσιαστικά με τον τρόπο αυτό βγαίνουμε εκτεθειμένοι, γιατί οι γονείς βλέποντας ότι δεν τελειώνει το βιβλίο της Ιστορίας, μπορεί και να σχολιαστούμε επάνω σε αυτό το κομμάτι, ενώ αλλιώς δε θα υπήρχε τέτοιο θέμα. Συν το ότι, άμα δίνονταν κατευθύνσεις μέσα στο αναλυτικό πρόγραμμα, ανά νομό να πω, ανά περιφέρεια έτσι ώστε να δίνει και δείγματα Τοπικής Ιστορίας, να προτείνει μάλλον, όχι να δίνει, στους εκπαιδευτικούς θα ήταν πολύ καλύτερα, γιατί τους εστιάζει περισσότερο. Μην ξεχνάμε ότι σε κάθε περιοχή δε διδάσκουν μόνο δάσκαλοι από τον τόπο εκείνο, αλλά έρχονται και από άλλα σημεία της Ελλάδας, επομένως, είναι καλά να ενημερώνονται εκ των προτέρων για τα θέματα τα οποία θα μπορούσαν να ασχοληθούν και όχι να έρθουν εδώ και να ψάχνονται και να ενημερώνονται από τους συναδέλφους τους ντόπιους πάνω στο θέμα.»

7^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη συνεργασία του Σχολείου με την κοινότητα σε θέματα Τοπικής Ιστορίας;

Οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν με ποιους φορείς θα μπορούσαν να συνεργαστούν για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο.

Οι απαντήσεις τους ομαδοποιούνται παρακάτω:

- Μουσεία
- Εφορεία Αρχαιοτήτων Λέσβου
- Πανεπιστήμιο Αιγαίου
- Βιβλιοθήκες
- Συλλόγους
- Τοπική Αυτοδιοίκηση
- Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου

Κάποιοι εκπαιδευτικοί επιζητούν συνεργασίες με φορείς.

Δ4: «Αυτή είναι μια πολύ ωραία ερώτηση και καλά θα ήταν να γίνει και μια πολύ ωραία πραγματικότητα, δηλαδή είναι ένας τομέας όπου το σχολείο πραγματικά θα μπορούσε να βγει στην κοινωνία, θα μπορούσε να βγει έξω από το σχολείο. Θα μπορούσαμε να συνεργαστούμε με μουσεία, με την Περιφέρεια, με τους Δήμους, με την Αρχαιολογική Υπηρεσία που λειτουργεί σε κάθε περιοχή και να επισκέπτονται τα παιδιά τα μνημεία, τους αρχαιολογικούς χώρους, τους τόπους όπου έγιναν πολύ σημαντικά γεγονότα, ε , και να γίνει δηλαδή βιωματική διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας, μια που αυτό δεν είναι τόσο δύσκολο για τον τόπο, δηλαδή τα παιδιά μπορούν, θα μπορούν άνετα να επισκεφθούν ένα μουσείο, έναν αρχαιολογικό χώρο και αυτοί οι φορείς, που είπαμε, να το κάνουν αυτό λίγο θεσμικά. Και τώρα βέβαια γίνονται προγράμματα με τα μουσεία, με την Αρχαιολογική Υπηρεσία, αλλά είναι πάρα πολύ προαιρετικά. Αν θέλει ένας εκπαιδευτικός το κάνει, αν θέλει μία υπηρεσία, ένα μουσείο, κάνει αυτές τις δράσεις. Κατά τη γνώμη μου θα έπρεπε να γίνεται ούτως ή άλλως. Ε, λέω πολύ τη λέξη υποχρεωτικά, αλλά είναι κι αυτό μια επιλογή για να παρακολουθούν όλα τα παιδιά αυτές τις δράσεις και τα προγράμματα, γιατί τώρα είναι πολύ, ε, είναι

πολύ φλου το θέμα, δηλαδή μπορεί ο εκπαιδευτικός να μην μπορεί να οργανώσει μια εκδρομή, μπορεί οι γονείς να μην μπορούν να πληρώσουν αυτήν την εκδρομή, για να πάνε τα παιδιά σε ένα χώρο, για να πραγματοποιηθεί μια δράση και νομίζω ότι θα έπρεπε ούτως ή άλλως η διδασκαλία της Ιστορίας λοιπόν να περιλαμβάνει αυτές τις επισκέψεις, χωρίς καμία οικονομική επιβάρυνση, ε, και χωρίς να πάω ή να μην πάω. Θα έπρεπε τα παιδιά έτσι να διδάσκονται την Ιστορία, βιωματικά.»

Δ10:«...το Τμήμα Ιστορίας του Πανεπιστημίου, εάν το πούμε έτσι τώρα, ε, γενικά το Πανεπιστήμιο Αιγαίου στη Μυτιλήνη, πρέπει να βγει από τη στενή διδασκαλία εντός των ορίων του.», «...θα μπορούσε να βγάλει πράγματα, τα οποία είναι, να βγάλει κάποια, να θέσει υπό την αιγίδα του κάποια πράγματα τα οποία θα είναι πιο εύκολο να περάσουν και στον χώρο της εκπαίδευσης, ε, ε, και να δώσουν ερεθίσματα, γιατί αν δεν το κάνει ένας φορέας τέτοιος, ποιος άλλος φορέας θα το κάνει.»

Στη συνέχεια οι εκπαιδευτικοί ερωτήθηκαν πώς τους φαίνεται η ιδέα της δημιουργίας ενός τοπικού σχολικού δικτύου για την ανάδειξη της Ιστορίας και του πολιτισμού της Λέσβου και αν θα συμμετείχαν.

Οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί αντέδρασαν θετικά σε αυτή την ιδέα.

Δ13:«Θα συμμετείχα, αλλά είναι πολύ μεγαλόπνοο σχέδιο. Τοπικός πολιτισμός και Ιστορία είναι δύο θέματα πολύ μεγάλα. Θα έλεγα να περιοριστεί, Τοπική Ιστορία. Μέσα από την Ιστορία μπορεί να δει κανείς και τα πολιτισμικά στοιχεία. Αν είναι πολιτισμός με την έννοια της παραγωγής πολιτισμού, μπορεί να πάρει ένα φολκlorικό χαρακτήρα και να επισκιάσει το άλλο. Είναι τελείως διαφορετικό. Αυτό. Σαφώς θα συμμετείχα, θεωρώ σημαντικό το να υπάρχει ένα δίκτυο ανθρώπων και σχολείων που μπορούν να προωθούν και να δουλέψουν μεθοδικά κάτι τέτοιο, θα περιόριζα όμως τον στόχο, δηλαδή η Τοπική Ιστορία τελεία, πολιτισμός τελεία, δηλαδή να μη χάσουμε τον στόχο, να μη γίνουν επιφανειακά τα πράγματα, να μπορεί να δοθεί η δυνατότητα να εντρυφήσουν...»

Δ5:«Μου φαίνεται πολύ καλή, αξιόλογη και ελπιδοφόρα! Ε, βέβαια να είναι στην ευχέρεια του κάθε εκπαιδευτικού να συμμετέχει όσο χρόνο είναι πρόθυμος να διαθέσει, δηλαδή να μην είναι αναγκαστικό να καταθέτει διαρκώς οτιδήποτε κάνει. Ε, αυτό θα βοηθούσε πάρα πολύ και στη διδασκαλία του μαθήματος, αλλά

και στον εμπλουτισμό των γνώσεων των εκπαιδευτικών και των μαθητών ακολούθως όσον αφορά στα θέματα της Τοπικής Ιστορίας. Ε, θα καλλιεργούνταν και η αγάπη για τους δασκάλους αναφορικά με την ιστορία του τόπου, ιδιαίτερα σε όσους είναι από άλλα μέρη, αναπληρωτές, και δε γνωρίζουν πολλά. Ε, και θα γινόταν καλύτερη η μελέτη του αντικειμένου από τους μαθητές, γιατί θα αναφέρονταν και οι δυσκολίες, οπότε θα υπήρχαν και πολλές προτάσεις και ανταλλαγής απόψεων αναφορικά με τη λύση τους, οπότε θα υπήρχε και μια ανατροφοδότηση, πρόοδος και ο δάσκαλος δεν θα αισθανόταν μόνος, ε, στην εκπόνηση του έργου του.»

Δ8:« Μου αρέσει σαν ιδέα, αρκεί να μην έχει ανταγωνιστικό χαρακτήρα, ε, και χαρακτήρα αξιολόγησης, γιατί, όταν κάνουμε μια τέτοια δουλειά, κυρίως τα παιδιά με τόση χαρά, με τόσο κόπο, με τόσο διαθέσιμο χρόνο από τον προσωπικό τους, που ξοδεύουμε για να συμμετέχουμε σε όλο αυτό, είναι ωραίο να δείξουμε τη δουλειά μας και η γνώση είναι για να μοιράζεται, δεν είναι για να μένει στα ντουλάπια και στα αρχεία. Ε, αλλά να μην έχει όμως ανταγωνιστικό χαρακτήρα, χαρακτήρα διαγωνισμού, αξιολόγησης, να είναι μια ωραία δουλειά, που να μπορεί να δώσει και ερέθισμα και σε άλλους για να ασχοληθούν με κάτι παρόμοιο, με το ίδιο θέμα, με κάτι άλλο και να αποκτήσουν και τις γνώσεις που και εμείς μάθαμε. Ε, κι εμείς να πάρουμε ιδέες από άλλες τέτοιες δράσεις. Ναι, θεωρώ ότι θα ήταν ωραία ιδέα.»

Δ9:«Και βέβαια, και βέβαια. Έχω την άποψη ότι πρέπει να υπάρξει ένας συντονιστής τέτοιων θεμάτων.»

Στη συνέχεια ερωτήθηκαν οι εκπαιδευτικοί, αν υπάρχει η ανάγκη διάχυσης στην τοπική κοινότητα των αποτελεσμάτων της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας που γίνεται στο Δημοτικό Σχολείο.

Δ11:«Ε, ναι, ναι. Εκεί πάσχουμε. Γίνονται πράγματα μέσα στις τάξεις, δεν υπάρχει διάχυση, δεν ξέρει ο καθένας, και αν το ήξερε, ίσως και είναι και έναυσμα, για να ξεκινήσει και αυτός που δεν έχει ξεκινήσει. Νομίζω, χρειάζεται, είναι απαραίτητη.»

Δ5:«Αυτό εξαρτάται...κατά πόσο θέλουν να κοινωνικοποιήσουν το έργο τους. Εάν έχει γίνει με προγραμματισμένο τρόπο, τότε σίγουρα οι μαθητές έχουν αποκτήσει σύνδεση, τα έχουν ενσωματώσει, θέλουν να τα δείξουν κιόλας, οπότε

θα ήταν πολύ χρήσιμο και ευεργετικό και για την τοπική κοινότητα να γινόταν μια γιορτή στο τέλος της σχολικής χρονιάς, στην κεντρική πλατεία του χωριού ή στη Μυτιλήνη, ε, να έρχονταν διάφοροι άλλοι μαθητές, να παρακολουθήσουν το τι έχει γίνει σε άλλα σχολεία. Ε, χρήσιμο είναι, αλλά επαφίεται σε πόσο βάθος έχει γίνει η μελέτη αυτή, αν έχει γίνει κάποια εργασία, αν έχουν εμπλακεί αρκετοί μαθητές, αν θέλουν να επικοινωνήσουν τα ευρήματά τους στην εργασία τους. Εξαρτάται ανά περίπτωση αυτό, αν θα γίνει, αν θα πραγματοποιηθεί.»

Δ9: «Α, τώρα μπήκες σε άλλα χωράφια, μπήκες σε αυτή την τάση απομόνωσης που έχουμε, κάθε σχολείο λες και είναι κάστρο απόρθητο και πρέπει να διαφυλάξει το μεγάλο μυστικό του. Όχι, δεν το έχουμε καταφέρει. Υπάρχει μεγάλη, μεγάλη ανάγκη, ε, να μπορούμε σε ένα επίπεδο συνεργασίας...αλλά και πάλι θα πρέπει να υπάρξει ένα συντονιστικό όργανο...»

Δ15: «Ναι, στη μαθητική κοινότητα σίγουρα, γιατί ενεργοποιείται, κινητοποιείται και το ενδιαφέρον των άλλων παιδιών και μαθαίνουν και κάτι. Ε, και στην τοπική κοινότητα πιστεύω θα τους αρέσει να μαθαίνουν, να βλέπουν ότι τα παιδιά ασχολούνται με τον τόπο τους και οι υπόλοιποι άνθρωποι από την τοπική κοινότητα, οπότε θα είναι ενδιαφέρον. Θα τους αρέσει και μπορεί να... και αυτοί να συμμετέχουν σε διάφορα, οι γονείς, ο Σύλλογος, διάφοροι Σύλλογοι από την τοπική κοινότητα να συμμετέχουν σε ένα, σε μια εκδήλωση, σε μια έρευνα, σε κάτι.»

2.6 Συζήτηση

1^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τις κοινωνικό πολιτισμικές επιρροές των μαθητών/τριών τους σε θέματα Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου;

Από τη στιγμή της γέννησής μας σε μια κοινωνία δεχόμαστε επιδράσεις που μας διαπλάθουν και διαμορφώνουν τις πρώτες μας ιδέες. Έτσι, τα άτομα είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την κοινωνία (Carr, 1999). Η άποψη αυτή αναδύεται και μέσα από τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα και θεωρούν ότι τα ερεθίσματα από την οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό

σύνολο μπορούν να συμβάλλουν στις γνώσεις των παιδιών σε θέματα σχετικά με την Τοπική Ιστορία.

Από τις απόψεις των περισσότερων εκπαιδευτικών αναδείχθηκε κυρίαρχος ο ρόλος της οικογένειας των μαθητών/τριών για την απόκτηση εκτός σχολείου γνώσεων σε θέματα Τοπικής Ιστορίας. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι οι κοινωνικοί ανθρωπολόγοι και οι ιστορικοί έχουν μελετήσει διεξοδικά την οικογένεια και τη συγγένεια αναγνωρίζοντας ότι οι θεσμοί αυτοί είναι παντοδύναμοι και λειτουργούν καθοριστικά σε όλες τις διαστάσεις της κοινωνικής ζωής και οργάνωσης (Νιτσιάκος, 1993).

2^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας σε Δημοτικά Σχολεία της Λέσβου;

Από τις απαντήσεις των δασκάλων που συμμετείχαν στην έρευνα προκύπτει ότι οι περισσότεροι/ες οργανώνουν διάφορες δραστηριότητες σχετικά με τη μελέτη και την ανάδειξη της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου. Δε φαίνεται βέβαια η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας να έχει συστηματικό και οργανωμένο χαρακτήρα, ανάλογα όμως με την ιστορική περίοδο που μελετούν με τους μαθητές/τριές τους αλλά και ερεθίσματα που λαμβάνουν μέσα από όλα τα μαθήματα της κάθε τάξης, επιλέγουν δράσεις που πλαισιώνουν την ιστορική γνώση σε τοπικό επίπεδο. Ευκαιριακά ερεθίσματα για μελέτη της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου στο Δημοτικό Σχολείο προκύπτουν και από διάφορες τοπικές εκδηλώσεις όπου οι εκπαιδευτικοί καλούνται να λειτουργήσουν διαμεσολαβητικά συνδέοντας τη σχολική ιστορική γνώση με την τοπική μνήμη.

«Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας δεν νοείται ως διδασκαλία εντός των τειχών της σχολικής μονάδας αλλά κυρίως πέρα από αυτά, στο πεδίο. Εκεί που τεκμήρια του παρελθόντος, άυλα και υλικά, κάνουν την εμφάνισή τους και υπάρχουν ίχνη τους» (Ταμίσογλου, 2021: 113 – 114). Οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών παρουσιάζονται συμβατές με αυτό και αναδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο της διδακτικής επίσκεψης και της επιτόπιας μελέτης σε χώρους ιστορικού ενδιαφέροντος, προκειμένου η γνώση να γίνει

βιωματική και οι μαθητές/τριες να αντιληφθούν τον ιστορικό τόπο και τη χρήση του, καθώς και να εμπλακούν συναισθηματικά.

3^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τη σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου με τη Γενική Ιστορία;

Το μεγαλύτερο ποσοστό (44%) των εκπαιδευτικών που συμμετείχαν στην έρευνα δηλώνει ότι στη διδακτική πράξη γίνεται σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου με τη Γενική Ιστορία, αρκετοί (19%) αναφέρουν ότι η σύνδεση αυτή γίνεται μερικές φορές και ένα αντίστοιχο ποσοστό (19%) πιστεύει ότι αυτό επαφίεται στον/στην εκπαιδευτικό. Ένα μικρότερο ποσοστό εκπαιδευτικών (12%) θεωρεί ότι δε γίνεται σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου με τη Γενική Ιστορία ή γίνεται τελείως αποσπασματικά για διάφορους λόγους, ένας εκ των οποίων: ότι η Τοπική Ιστορία υποκρύπτει μια ιδεολογική διάσταση από τη Γενική και πιο συγκεκριμένα την εθνική Ιστορία (Παληκίδης, 2010). Αυτή η ιδεολογική διάσταση από την εθνική ιστοριογραφία φαίνεται να προκαλεί αμηχανία.

«Μια πρόσφατη Ιστορία έρχεται τρέχοντας προς το μέρος μας, ενώ μια άλλη, μακρινή Ιστορία, μας συνοδεύει περπατώντας αργά» (Braudel, 2010:45). Την πρόσφατη Ιστορία της Μικρασιατικής Καταστροφής και τις επιπτώσεις της στη Λέσβο ανέφεραν οι περισσότεροι εκπαιδευτικοί ότι επιλέγουν – ανάμεσα σε άλλα θέματα - για να κάνουν τη σύνδεση Τοπικής – Γενικής Ιστορίας. Φαίνεται ότι η Μικρασιατική Καταστροφή έχει χαραχθεί στη συλλογική μνήμη των κατοίκων του νησιού και όσοι γνωρίζουν ότι κατάγονται από πρόσφυγες έχουν διαμορφώσει μια ατομική ταυτότητα.

4^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της διδασκαλίας της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν;

Το σύνολο των εκπαιδευτικών που συμμετείχε στην έρευνα θεωρεί ότι η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο έχει πολλά πλεονεκτήματα για τους μαθητές και τις μαθήτριες. Η κοινωνική και ιστορική ευαισθητοποίηση, η γνώση του «εαυτού», η αποδοχή του «άλλου», η ανάπτυξη κριτικής ικανότητας, η καλλιέργεια διάθεσης συμμετοχής στα κοινά είναι κάποια από τα πλεονεκτήματα που αναφέρθηκαν από τους εκπαιδευτικούς. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους, μέσα από τη μελέτη της Τοπικής Ιστορίας τα παιδιά του Δημοτικού μπορούν να αναλάβουν ενεργητικό ρόλο στη μαθησιακή διαδικασία, να εισαχθούν σε μεθόδους έρευνας και να ανακαλύψουν βιωματικά ότι η Ιστορία τα αφορά.

Όσον αφορά στα μειονεκτήματα, το ένα τέταρτο των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο δεν έχει μειονεκτήματα. Από τους υπόλοιπους οι περισσότεροι αναφέρονται αναλυτικά στα μειονεκτήματα και οι αντιλήψεις τους συμφωνούν με τη βιβλιογραφία. Ανάμεσα στις διαπιστώσεις τους είναι ότι η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας, θα μπορούσε να πυροδοτήσει τοπικιστικές αντιλήψεις και να αναζωπυρώσει συγκρουσιακές καταστάσεις (Παληκίδης, 2010). Ορισμένοι βέβαια εκπαιδευτικοί φαίνεται να συγχέουν τα μειονεκτήματα με τις πρακτικές δυσκολίες.

Η μεγαλύτερη δυσκολία που αναφέρουν ότι αντιμετωπίζουν είναι η έλλειψη χρόνου λόγω της εκτεταμένης διδακτέας ύλης. Στα σχολικά βιβλία Ιστορίας που γράφτηκαν μετά το 2003, για να επιλυθεί αυτό το παγιωμένο πρόβλημα, περιορίστηκε ο αριθμός των σελίδων. «Προκειμένου να αποφευχθούν ενδεχόμενες πολιτικές ή άλλες αντιδράσεις, δεν αφαιρέθηκε σχεδόν τίποτα από τα περιεχόμενα της ύλης, με αποτέλεσμα να επιλεγεί η μέθοδος της πύκνωσης» (Παληκίδης, 2010:25). «Η μορφή που πήραν οδήγησε σε αδιέξοδο τους «νομοταγείς» τουλάχιστον εκπαιδευτικούς: αφενός η πυκνότητα του λόγου δυσχέρανε ακόμα περισσότερο την κατανόησή του και αφετέρου κατέστησε

αδύνατη – λόγω της ασφυκτικής πίεσης του χρόνου – τη διαπραγμάτευση επιμέρους ιστορικών θεμάτων, που αναμφίβολα θα κέντριζαν το ενδιαφέρον των μαθητών και θα αύξαναν την ενεργητική συμμετοχή τους στο μάθημα» (Παληκίδης, 2010: 25).

Άλλες δυσκολίες που ξεχωρίζουν από τις συνεντεύξεις είναι η έλλειψη υποστηρικτικού υλικού, η δυσκολία πρόσβασης σε αξιόπιστες πηγές αλλά και οι ελλιπείς γνώσεις που οι ίδιοι μπορεί να διαθέτουν σε θέματα Τοπικής Ιστορίας.

5^ο Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών σχετικά με το είδος και τον τρόπο επιμόρφωσης που θα μπορούσε να υποστηρίξει το έργο τους σε θέματα διδακτικής Ιστορίας;

Από τις απαντήσεις των εκπαιδευτικών προκύπτει ότι είναι δεκτικοί στην εφαρμογή επιμορφωτικών προγραμμάτων που σχετίζονται με τη διδακτική της Ιστορίας. Η πρόσφατη και απότομη εφαρμογή ασύγχρονων μεθόδων εξ αποστάσεως επιμόρφωσης σε διάφορα γνωστικά αντικείμενα προκαλεί την έντονη αντίδραση ορισμένων που θεωρούν ότι οι εκπαιδευτικές ανάγκες επιβάλλουν οι δράσεις να γίνονται δια ζώσης και να είναι βιωματικές. Αναφέρεται ότι υπάρχει ανάγκη επιμόρφωσης σε θέματα έρευνας, ότι υπάρχει ανάγκη να εμπλακούν οι εκπαιδευτικοί στην υλοποίηση σχεδίων εργασίας με σαφή προσανατολισμό στην Τοπική Ιστορία και ότι η παροχή υποστηρικτικού υλικού θα λειτουργήσει διευκολυντικά. Κάποιοι πιστεύουν ότι καθοριστικός παράγοντας είναι το εσωτερικό κίνητρο των εκπαιδευτικών για ποιοτική αναβάθμιση του έργου τους, καθώς και η διάθεση για αυτενέργεια και αυτομόρφωση. Στον αντίποδα αυτού, ενδιαφέρον παρουσιάζει η άποψη ότι λόγω της ιδιαιτερότητας του μαθήματος της Ιστορίας, όπου οι εμπλεκόμενοι κουβαλούν το ιδεολογικό τους φορτίο και η σχέση τους με την εξουσία ενδέχεται να επιδρά στην ιστορική ερμηνεία, κάποιοι εκπαιδευτικοί φαίνεται να αισθάνονται ότι θα τους παρέιχε ένα ασφαλές υποστηρικτικό πλαίσιο η θεσμική

επιμόρφωση σε θέματα Τοπικής αλλά και Γενικής Ιστορίας. Τέλος, εκφράστηκε η άποψη ότι υπάρχει ανάγκη η επιμόρφωση να ξεκινάει από τα προπτυχιακά προγράμματα των Παιδαγωγικών Τμημάτων και σε επόμενο επίπεδο να περιλαμβάνεται ένας κύκλος σεμιναρίων για θέματα Τοπικής Ιστορίας στις εισαγωγικές επιμορφώσεις των νεοδιόριστων εκπαιδευτικών. Οι περισσότερες από τις αντιλήψεις των εκπαιδευτικών συμβαδίζουν με τα αποτελέσματα άλλων ερευνών.

Σε παρόμοια συμπεράσματα είχε καταλήξει και η έρευνα της Ιερεμιάδου, που μελέτησε την κατάρτιση εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Κιλκίς σε θέματα Τοπικής Ιστορίας. «Όλοι οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι υπάρχει ανάγκη επιμόρφωσής τους στη θεματική της Τ.Ι. και περιγράφουν την ιδανική για τους ίδιους επιμόρφωση ως εξής: να μην είναι αποκλειστικά θεωρητική, αλλά να έχει κυρίως βιωματικό και πρακτικό χαρακτήρα, να γίνεται σε τοπικό επίπεδο και σε προαιρετική βάση, ώστε η παρακολούθηση των δασκάλων να βασίζεται σε γνήσια κίνητρα» (Ιερεμιάδου, 2008:160).

Σε μια άλλη έρευνα του Ναχόπουλου που αφορά την Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό Σχολείο και μελετά τις στάσεις των δασκάλων του νομού Πιερίας: «Η διαπιστωμένη έλλειψη επιμόρφωσης των δασκάλων σε θέματα τοπικής Ιστορίας, η επιθυμία εκ μέρους τους για επιμόρφωση, αλλά και η εισαγωγή με τα νέα αναλυτικά προγράμματα κάποιων - ελάχιστων έστω - ωρών διδασκαλίας της τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό, τεκμηριώνουν την επιβεβλημένη ανάγκη επιμόρφωσης των δασκάλων στην τοπική Ιστορία» (Ναχόπουλος, 2009: 394 - 395).

Παρόλα αυτά διαπιστώνουμε ότι μέχρι και τις μέρες μας δεν έχει γίνει σημαντική πρόοδος σε ότι αφορά την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε θέματα διδακτικής Τοπικής και Γενικής Ιστορίας.

6° Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι προτάσεις των εκπαιδευτικών για τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο;

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα πρότειναν την αξιοποίηση της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο. Αρκετοί εξέφρασαν την επιθυμία να δοθεί περισσότερος χρόνος για τη μελέτη θεμάτων Τοπικής Ιστορίας. Φάνηκε να τους προβληματίζει το υλικό που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν.

Αυτό το θέμα σύμφωνα με τη βιβλιογραφία χρήζει προσεκτικής διαχείρισης μιας και η Τοπική Ιστορία βασίζεται σε μαθητοκεντρικές μεθόδους διδασκαλίας που προάγουν την ερευνητική μάθηση μέσω διαθεματικών σχεδίων εργασίας, οπότε προκειμένου να διατηρήσει αυτή τη μεθοδολογική προσέγγιση θα πρέπει να αντισταθεί στην «έκδοση ενός ή πολλών κατά τόπους σχολικών εγχειριδίων» (Παληκίδης, 2019:5). Θα μπορούσε βέβαια να παρέχεται υποστηρικτικό υλικό που να αφορά αποκλειστικά τους εκπαιδευτικούς.

7° Ερευνητικό ερώτημα:

Ποιες είναι οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών για τη συνεργασία του Σχολείου με την κοινότητα σε θέματα Τοπικής Ιστορίας;

«Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η κοινότητα μέσα στην οποία λαμβάνει χώρα η μάθηση και η οποία βοηθά στη διάχυση των πρακτικών και της κουλτούρας της, καθώς και η συνομιλία που καθιστά εφικτή τη συμμετοχή στη διαπραγμάτευση στο πλαίσιο της κοινότητας» (Αστρουλάκης & Παπούλιας, 2020). Από τις συνεντεύξεις τους οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονται πρόθυμοι να αλληλεπιδράσουν με τη μαθητική, εκπαιδευτική και την τοπική κοινότητα, να συμμετέχουν σε δίκτυο συνεργασίας, να υλοποιήσουν προγράμματα διάχυσης των αποτελεσμάτων της μελέτης της Τοπικής Ιστορίας. Παρόλα αυτά φαίνεται ότι η συνεργασία με την κοινότητα δεν έχει επιτευχθεί σε ικανοποιητικό βαθμό.

2.7 Συμπεράσματα

Οι πρακτικές και οι αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Λέσβου που συμμετείχαν στην έρευνα σχετικά με τη διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο παρουσιάζουν εξαιρετικό ενδιαφέρον. Το υλικό που επιλέχθηκε να προβληθεί αποτυπώνει ένα πολύ μικρό μέρος της συνολικής εικόνας που αναδείχθηκε μέσα από τις συνεντεύξεις. Τα ερευνητικά ερωτήματα που θα μπορούσαν να μελετηθούν είναι πολλά.

Σε σχέση όμως με τα αρχικά ερωτήματα που είχαν τεθεί στη συγκεκριμένη έρευνα, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι εκτός σχολείου η οικογένεια και το ευρύτερο κοινωνικό πολιτισμικό περιβάλλον επηρεάζουν τις γνώσεις των μαθητών/τριών σε θέματα Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου.

Παρότι δε φαίνεται η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας να έχει συστηματικό και οργανωμένο χαρακτήρα, η πλειονότητα των εκπαιδευτικών αναφέρει ότι οργανώνει διάφορες δραστηριότητες σχετικά με τη μελέτη και την ανάδειξη της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου.

Όσον αφορά στη σύνδεση της Τοπικής Ιστορίας της Λέσβου με τη Γενική Ιστορία το μεγαλύτερο ποσοστό (44%) των ερωτηθέντων δηλώνει ότι γίνεται, αρκετοί (19%) θεωρούν ότι γίνεται κάποιες φορές, ένα ανάλογο ποσοστό (19%) αναφέρει ότι αυτό επαφίεται στον/στην εκπαιδευτικό και τέλος ορισμένοι (12%) πιστεύουν ότι δε γίνεται ή γίνεται τελείως αποσπασματικά.

Το σύνολο των εκπαιδευτικών που ερωτήθηκαν θεωρούν ότι η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο έχει πολλά πλεονεκτήματα για τους μαθητές και τις μαθήτριες. Μεταξύ άλλων ανέφεραν ότι συμβάλλει στην κοινωνική και ιστορική ευαισθητοποίηση, στη γνώση του «εαυτού», στην αποδοχή του «άλλου», στην ανάπτυξη κριτικής ικανότητας. Διευκολύνει τους μαθητές/τριες να αναλάβουν ενεργητικό ρόλο στη μαθησιακή διαδικασία, να εισαχθούν σε μεθόδους έρευνας και να ανακαλύψουν βιωματικά ότι η Ιστορία τους αφορά. Σχετικά με τα μειονεκτήματα το ένα τέταρτο των ερωτηθέντων πιστεύει ότι η μελέτη της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο δεν παρουσιάζει μειονεκτήματα, ενώ οι υπόλοιποι διαφωνούν και αναφέρουν ότι θα μπορούσε να πυροδοτήσει τοπικιστικές αντιλήψεις και να αναζωπυρώσει συγκρουσιακές καταστάσεις. Ανάμεσα στις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν η

μεγαλύτερη είναι η έλλειψη χρόνου λόγω της εκτεταμένης διδακτέας ύλης αλλά ξεχωρίζουν και η έλλειψη υποστηρικτικού υλικού, η δυσκολία πρόσβασης σε αξιόπιστες πηγές και οι ελλιπείς γνώσεις που οι ίδιοι μπορεί να διαθέτουν σε θέματα Τοπικής Ιστορίας.

Σχετικά με το είδος και τον τρόπο επιμόρφωσης που θα μπορούσε να υποστηρίξει το έργο τους σε θέματα διδακτικής Ιστορίας ορισμένοι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι οι επιμορφωτικές δράσεις επιβάλλεται να είναι βιωματικές και να γίνονται δια ζώσης. Ανάμεσα σε όσα αναφέρουν είναι: η ανάγκη επιμόρφωσης σε θέματα έρευνας, η ανάγκη εμπλοκής στην υλοποίηση σχεδίων Τοπικής Ιστορίας και η ανάγκη παροχής υποστηρικτικού υλικού. Κάποιοι επισημαίνουν ότι καθοριστικός παράγοντας είναι το εσωτερικό κίνητρο των εκπαιδευτικών για ποιοτική αναβάθμιση του έργου τους, καθώς και η διάθεση για αυτομόρφωση. Άλλοι εκπαιδευτικοί επιθυμούν θεσμική επιμόρφωση σε θέματα Τοπικής αλλά και Γενικής Ιστορίας, διότι έχουν την αίσθηση ότι αυτό θα τους παρέχει ένα πιο ασφαλές πλαίσιο. Τέλος, εκφράστηκε η άποψη ότι η σχετική επαγγελματική κατάρτιση των εκπαιδευτικών θα πρέπει να ξεκινάει από τα προπτυχιακά προγράμματα των Παιδαγωγικών Τμημάτων αλλά και να περιλαμβάνεται ένας κύκλος σεμιναρίων για θέματα Τοπικής Ιστορίας στις εισαγωγικές επιμορφώσεις των νεοδιόριστων εκπαιδευτικών.

Οι εκπαιδευτικοί που συμμετείχαν στην έρευνα πρότειναν την αξιοποίηση της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο. Αρκετοί εξέφρασαν την επιθυμία να δοθεί περισσότερος χρόνος για τη μελέτη θεμάτων Τοπικής Ιστορίας. Φάνηκε να τους προβληματίζει και το υλικό που θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν.

Όσον αφορά στη συνεργασία του Σχολείου με την κοινότητα σε θέματα Τοπικής Ιστορίας οι εκπαιδευτικοί εμφανίζονται πρόθυμοι να αλληλεπιδράσουν με τη μαθητική, εκπαιδευτική και την τοπική κοινότητα και να συμμετέχουν σε δίκτυο συνεργασίας.

Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στο Δημοτικό Σχολείο αποτελεί ένα πολυδιάστατο ερευνητικό πεδίο. Ενδιαφέρον για περαιτέρω έρευνα θα παρουσίαζε η διερεύνηση των απόψεων εκπαιδευτικών αλλά και μαθητών μετά την υλοποίηση ενός συγκεκριμένου σχεδίου διδασκαλίας Τοπικής Ιστορίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αστρουλάκης Ν., & Παπούλιας Ν. (2020). Εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά σενάρια βιωματικής μάθησης της τοπικής ιστορίας στην ανάπτυξη πολιτισμικής συνείδησης. *Έρευνα στην Εκπαίδευση*, 9(1), 112–124. Ανακτήθηκε στις 6/11/2022 από: <https://doi.org/10.12681/hjre.23292>
- Βαϊνά, Μ. (1997). *Θεωρητικό πλαίσιο διδακτικής της τοπικής Ιστορίας για τον εικοστό πρώτο αιώνα*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βόγλη, Ε. (2015). *Τι θα πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη του και το επάγγελμά του*; Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Συγγράμματα και Βοηθήματα www.Kallipos.gr.
- Ιερεμιάδου, Φ. (2008). Η διδασκαλία της Τοπικής Ιστορίας στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: Θεωρητική και εμπειρική προσέγγιση. Μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής.
- Ίσαρη, Φ. & Πουρκός, Μ. (2015). *Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας*. Αθήνα: Σύλλογος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανακτήθηκε στις 19/11/2022 από: [15327_Isari-KOY.pdf \(teiwm.gr\)](https://www.teiwm.gr/15327_Isari-KOY.pdf)
- Ιωσηφίδης, Θ. (2008). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες*. Αθήνα: Κριτική.
- Ιωσηφίδης, Θ. (2017). *Ποιοτικές μέθοδοι έρευνας και επιστημολογία των κοινωνικών επιστημών*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.
- Λεοντσίνης, Γ. (1996). *Διδακτική της Ιστορίας: γενική - τοπική ιστορία και περιβαλλοντική εκπαίδευση*. Αθήνα: [Εκτύπωση Σ Αθανασόπουλος – Σ. Παπαδάμης & ΣΙΑ Ε.Ε].
- Λεοντσίνης, Γ. (χ. χ.). *Τοπική ιστορία και διδακτική της ιστορίας στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση*. Ανάκτηση 6 Φεβρουαρίου 2022 από: https://www.academia.edu/1097547/Τοπική_ιστορία_και_διδακτική_της_ιστορίας_στην_Πρωτοβάθμια_και_Δευτεροβάθμια_Εκπαίδευση.
- Ναχόπουλος, Ν. (2009). Η Τοπική Ιστορία στο Δημοτικό Σχολείο: Στάσεις των δασκάλων του Νομού Πιερίας. Διδακτορική διατριβή. Τμήμα Προσχολικής Αγωγής και Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού, Πανεπιστημίου Αιγαίου.
- Νιτσιάκος, Β. (1993). *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*. Αθήνα: Οδυσσεάς.
- Παληκίδης, Α. (2010). Διδακτική της Τοπικής Ιστορίας. Στο Ν. Ρουδομέτωφ, *Στοιχεία Ιστορίας του Νομού Καβάλας Πρακτικά του Σεμιναρίου Τοπικής Ιστορίας που διοργανώθηκε από το Δήμο Καβάλας (27 Ιανουαρίου – 22 Μαρτίου 2010) (σ. 13-52)*. Καβάλα: Δήμος Καβάλας. Ανακτήθηκε στις 6/11/2023 από: <https://www.dimitrisvlachos.gr/wp-content/uploads/2015/09/%CE%91-%CE%A0%CE%91%CE%9B%CE%97%CE%9A%CE%99%CE%94%CE%97%CE%A3-%CE%94%CE%B9%CE%B4%CE%B1%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%84%CE%B7%CF%82->

<https://www.academia.edu/43682311/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%99%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82-2010.pdf>

- Παληκίδης Α. (2019). «Η Τοπική Ιστορία στο Νέο Πρόγραμμα Σπουδών» εισήγηση στο 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Τοπικής Ιστορίας και Εκπαίδευσης. Λαμία: 22-24 Νοεμβρίου. Ανακτήθηκε στις 12/1/2023 από: <https://www.academia.edu/43682311/%CE%A4%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%AD%CE%BF%CE%A0%CF%81%CF%8C%CE%B3%CF%81%CE%B1%CE%BC%CE%BC%CE%B1%CE%A3%CF%80%CE%BF%CF%85%CE%B4%CF%8E%CE%BD%CE%99%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%AF%CE%B1%CF%82%2018%2019>
- Παρασκευοπούλου – Κόλλια, Ε. – Α. (2019). Μεθοδολογία ποιοτικής έρευνας: συνεντεύξεις και συνεντεύξεις μέσω διαδικτύου. *Open Education*, 2019, 15 (2), 24-37. Ανακτήθηκε στις 19/11/2022 από: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/openjournal/article/view/20634/18982>
- Παραφέστα, Σ. & Σμυρναίος, Α. (2020). «Ωχ! Πάλι Ιστορία!»: Διερευνώντας την πλήξη στη διδασκαλία της Ιστορίας. *Επιστήμες της Αγωγής* 2020 (1), σ. 94 – 111. Ανακτήθηκε στις 5/1/23 από: <http://www.ediamme.edc.uoc.gr/index.php?id=232,0,0,1,0,0>
- Ταμίσιογλου, Χ. (2021). *Τοπική Ιστορία: Από τις θεωρητικές στις εκπαιδευτικές της εκφάνσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Υ.ΠΑΙ.Θ – Δ.Ε.Π.Π.Σ. – Α.Π.Σ. (χ. χ.). *Προγράμματα Σπουδών Ιστορίας*. Ανακτήθηκε στις 10/08/2022 από: http://ebooks.edu.gr/info/cps/9deppsaps_Istorias.pdf
- Υ.ΠΑΙ.Θ & Ι.Ε.Π. (χ.χ.). *Γλώσσα Στ' Δημοτικού α' τεύχος: Λέξεις...Φράσεις...Κείμενα*. ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ. Ανακτήθηκε στις 21/1/2023 από: http://ebooks.edu.gr/ebooks/v/html/8547/2005/Glossa_ST-Dimotikou_html-empl/index.html
- Υ.ΠΑΙ.Θ & Ι.Ε.Π. (χ.χ.). *Ιστορία Ε' Δημοτικού: Στα βυζαντινά χρόνια, Βιβλίο Δασκάλου*. ΙΤΥΕ ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ. Ανακτήθηκε στις 8/1/2023 από: <http://ebooks.edu.gr/ebooks/v2/classcoursespdf.jsp?classcode=K05>
- Braudel, F. (2010). *Γραμματική των Πολιτισμών*. Αθήνα: Μορφωτικό ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης.
- Carr, E. (1999). *Τι είναι ιστορία; Σκέψεις για τη θεωρία της ιστορίας και το ρόλο του ιστορικού*. Αθήνα: Γνώση.
- Flick, U. (2017). *Εισαγωγή στην Ποιοτική Έρευνα*. Αθήνα: Προπομπός.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods* (3rd ed.). Thousand Oaks: Sage Publications.